

Implied by
W. H. Bayley

1914

85
11-13

06 JUN 2006

19 NOV 2010

XVI₁

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅ. ՏՊԱԳՐՈՆԹԵԱՆ

400

Լ

ՏԱՌԵՐԻ ԳԻՆԻ

1500

ա մ ե ա յ

յՕԲԵՆԵԱՆԻ

յԻՆԱՏԱԿԻՆ

№ 9

Կրատ. իմ. Ա. Բուդուղեանի.

ԶՕՐԱՊԵՏ

ՏԵՄՊԵՍԱՆ

85
Օ-13

85

J-13

148

№ 9.

ՀՐԵՏ. ԲԺ. Ը. ԲՈՒԳՈՐԳԵՆԻ

№ 9.

7016

ԶՕՐԱՊԵՏ

ՏԵՄՊԵՍՏԱՆ

(Խաչի եւ կիսալուսնի կրիւք)

Ըստ Ե. Սալգարի

1. Պաշարած Ֆամագոստան. 2. Ահեղ ճակատամարտ.
3. Վերջին յարձակումը. 4. Մուլէյ-էլ-Կադիլ. 5.
- Դէպի ամբողջ. 6. Անհաւասար կռիւ. 7. Ազատութիւն.
8. Ազնիւ հայրենասէր խալուհին:

Թ Ի Փ Լ Ի Ս
Տպարան «Հերմէս», Գրաֆսկայա փող. № 6
1914

ԶՕՐԱՊԵՏ ՏԵՄՊԵՍԱՆ

I

ՊԱՇԱՐԻԱԾ ՖԱՄԱԳՈՍՏԱՆ

1570 թվականը մի ծանր տարի էր Վենետիկի հանրապետության համար. ամեն կողմից թշնամին պաշարել էր նրան, վերջին ժամանակները նոյն իսկ սուրբ Մարկոսի առիւծի մոնչիւնը սկսել էր մեղմանալ:

Լայնածաւալ ճաճկաց պետութեան ինքնակալ Սելիմ II-դը, չբաւականանալով Միջերկրական ծովի ծովափնեայ երկրներով, զօրքերը առաջ էր մղել դէպի Կիպրոս կղզին՝ *) յագուրդ տալու իր տիրապետական տենչերին:

Նրա յաղթական սրին, առանց զօրեղ դիմադրութեան, ենթարկւել էին Կիպրոս կղզու չորս քաղաքները: Եւ այժմ նրա զօրքերը պաշարել էին նրանցից վերջինը՝ Ֆամագոստան, որը չհետեւելով միւսների օրինակին, պաշտպանութեան օրհասական ճիգեր էր թափում:

*) Կիպրոս կղզին գտնուում է Միջերկրական ծովի հիւսիս-արեւելեան մասում. յաջորդաբար նրան տիրել են՝ Հռոմէական կայսրները, Իսահակ Կոմնենը, հայկական՝ Լուսինեան տոհմը, Վենետիկը և ապա 1571 թվից—տաճիկները:

Անկման օրը մօտենում էր. բերդի լայն ու հաստ պարիսպները, չը դիմանալով մեծ վեզիր Մուստաֆա փաշայի զօրքերի խիզախ յարձակումներին, տեղ տեղ փուլ էին եկել, քանդել։ Պաշարւած քաղաքում մթերքների սաստիկ կարիք էր զգացւում։ Արդէն վաղուց մոռացել էին սովորական կերակուրները, ուտում էին ինչ Աստուած տալիս էր՝ ձիու, շան, կատուի կամ որևէ կենդանու միս, զրկւած լենելով գոնեա չոր հացի կտորից։

Բայց չընայած դրան, ամեն տեղ անսովոր ոգևորութիւն էր տիրում։ Պաշտպանողները որոշել էին մինչև արեան վերջին կաթիլը կուել, հարւածել, հարւած առնել ու ապա սուրը ձեռին մեռնել։ Ամենքը ուզում էին իրանց կեանքը ըստ կարելոյն շատ թանգ ծախել...

Այս վերջին օրերս յարձակումները մի քիչ մեղմացել էին, թնդանօթների որոտն էլ լսւում էր երբեմնակի միայն։ Մի խորհրդաւոր խաղաղութիւն էր տիրում. սակայն, այդ ահաւոր լռութեան մէջ, մօտակայ փոթորկի սարսափն էր զգացւում։

Մի տխուր ու ծանր գիշեր էր։ Լայն ու արձակ վրանի տակ, սեղանի չորս բոլորը հաւաքւել էին մի քանի մարտիկներ։ Ճրագը աղօտ լոյս էր սփռում, չը կարողանալով փարատել շրջապատող մթութիւնը։

—Վեց։

—Հինգ։

—Տասնևմէկ։

—Չորս։

—Ա՛խ, դուք անիծեալներ, տաճկական սըրքերը թող ձեր գլխին թափւեն. բախտը ձեզ ժողտում է, սինիօր Պերպինիանօ, դուք, կարելի է ասել, մի սատանայական բաղդ ունիք, երէկ ինձանից մօտ 80 ցեխին տարաք, այսօր նոյնքան... չէ, շնորհակալ եմ, բաւական է... հետաքրքիր է, երբ տաճիկները քաղաքը առնեն, ինձանից կաշուիցս բացի ի՞նչ պիտի տանեն...

—Հանգիստ եղէք, զօրապետ Լաշչինսկի, այդ նրանց երբէք չի յաջողուի։

—Դուք կարծում եք, սինիօր Պերպինիանօ։

—Ոչ միայն կարծում եմ, այլ նոյն իսկ համոզւած եմ։ Այն օրւանից, երբ սլաւոն գինւորները միացան մեզ հետ, մենք անյաղթելի դարձանք։ Վենետիկը գիտէ իր համար մարտիկներ ջոկել։

Թնդանօթների ահուելի որոտը ընդհատեց նրանց խօսակցութիւնը։ Այդ բոպէին ներս վազելով մի երիտասարդ ասպետ, դիմեց ներկաներին.

—Շատ լաւ, դուք այստեղ ուրախ ժամանակ էք անցկացնում, իսկ տաճիկները արդէն պաշարել են սուրբ Մարկոսի բաստիոնը և ամեն բոպէ սպառնում են ներս խուժելու։ Իսկ դուք այստեղ հանգիստ նստած խաղում ու զուարճանում եք...

—Ա՛հ, զօրապետ Տեմպեստա, ծաղրալի

հայեացքով դիմաւորեց նրան Լաշչինսկին: Միայն դուք բաւական էք թշնամու դէմ, իսկ մեր խաղը մի խանգարէք, չէ՞ որ դուք քաջ և ամենքից հրուշակուած գորապետ Տեմպեստան*) էք. կարող եմ ասել, սա վերջին ազատ գիշերը չէ Փամագոստայի համար:

Եկող ասպետը արագութեամբ ձեռը մեկնեց դէպի թուրը:

Նա վերին աստիճանի գեղեցկադէմ պատանի էր, և զինւորի անհամապատասխան բնքշութիւն ունէր: Միջահասակ, գեղեցիկ ու լաւ կազմած քով, փայլուն ու սեւ շեւք, թաւշանման փափուկ մազերով, կարմիր շրթունքներով. նա աւելի շուտ, զգեստը փոխած օրիորդի տպաւորութիւն էր թողնում, քան թէ զինւորի:

Նրա շորը միւսներից աւելի չքեղ ու կուկիկ էր, աչքի էր ընկնում իր գեղեցկութեամբ: Զրահակիր կրծքի վրայ փայլում էին դրսութեան ջրանշանները՝ մի թագ ու երեք աստղեր: Նրա կողքից կախւած էր մի կեռ ու թանկագին սուր, որի նմանը սովորաբար բանեցնում էին ֆրանսիական ազնւականները:

— Զօրապետ Լաշչինսկի, ինչ էք ուզում դուք դրանով ասել, մեղմ ու դուրեկան ձայնով հարցրեց երիտասարդ ասպետը:

— Ես ուզում եմ ասել, որ մենք այնքան ուժեղ ենք, որ տաճիկները պիտի մեզանից վախենան, և ոչ թէ մենք նրանցից. մենք մեր զօր-

*) Տեմպեստա իտալերէն նշանակում է փոթորիկ:

քերով նոյն իսկ կարող ենք մինչև Պոլիս, կամ նոյն իսկ նզոված արաբական անապատները քշել նրանց:

— Դուք խօսքը փոխեցիք, ձեր ասածը ինձ էր վերաբերում և ոչ թէ տաճիկներին:

— Ձեզ էր վերաբերում թէ տաճիկներին՝ ինձ համար բոլորը մէկ է, փնթփնթաց լեհ:

— Զօրապետ, այդ խօսքերի համար դուք ինձ բաւարարութիւն պէտք է տաք:

— Ուրախութեամբ. թէպէտ դուք մեծ անուն էք կրում, բայց դեռ երեխայ էք, այո՛, երեխայ էք... բացի դրանից ես այլ դիտողութիւններ ունիմ՝ դուք տղամարդ չէք, այլ...

Կրկին երիտասարդի աչքերը փայլեցին ու նա գունատւեց:

— Պարո՛ն, դուք մոռանում էք, որ ես դրսական տոհմից եմ, իսկ դուք մի բախտախնդիր անձնաւորութիւն էք: Սակայն, — զսպելով իրան, շարունակեց նա հանգիստ, — դուք, ինչպէս տեսնում եմ, հաւատ չէք ընծայում իմ քաջութեանը. լաւ ուրեմն, կըփորձենք: Դուք անշուշտ նկատած կըլինէք, որ ամեն օր տաճկաց բանակից դուրս է գալիս մի ձիաւոր և հրաւիրում է մեզ մենամարտութեան. հենց վաղը երբ նա նորից դուրս գայ, ես և դուք ընդունենք նրա հրաւէրը և գործով ցոյց տանք, թէ ո՞վ է մեզանից աւելի հմուտ զինւորը:

— Ուրախութեամբ, զօրապետ, ուրախութեամբ, և որովհետեւ ես հասակով ձեզանից աւել-

լի մեծ եմ, ուստի ես առաջինը կը մենամարտեմ նրա հետ, և այդպիսով ձեզ կազատեմ նրա սրի հարւածներից:

— Ո՛հ, թող վիճակը որոշէ, թէ մեզանից առաջինը ո՞վ պիտի դուրս գայ: Ուրեմն մինչև վաղը, զօրապետ Լաշչինսկի:

Վերջացնելով այս խօսակցութիւնը, երիտասարդը արագ քայլերով դուրս գնաց վրանից ու շտապեց դէպի սուրբ Մարկոսի բաստիոնը, ուր թնդանօթները իրանց որոտով մահ էին սփռում:

Յանկարծ խաւարի միջից նրան մօտեցաւ մի բարձրահասակ մարդ:

— Ձը վախճնաս, տիրուհի, ես եմ:

— Դ՞ու ես, էլ-Կադուր:

— Այո, տիրուհի:

— Քանի անգամ եմ քեզ ասել, որ ինձ այդպէս չանւանես, չէ՞ որ կարող եմ լսել:

— Ներողութիւն, զօրապետ:

— Ի՞նչ կարևոր լուր ես բերել. գնանք մի թաքուն տեղ, այնտեղ կը պատմես:

Նրանք մտան մօտակայ ամրոցի տակ կառուցւած բուրգը: Այժմ, ճրագի լոյսի օգնութեամբ կարելի էր նկատել ու որոշել երկուսի երեսների գծագրութիւնը:

Եկողը բաւականին բարակ ու բարձրահասակ մի մարդ էր, սև ու վառվռուն աչքերով ու թուխ պղնձագոյն դէմքով. նա հագած ունէր լայն արաբական բուրնուս, ուստի դժւար չէր ճանա-

չել նրա ցեղական ծագումը: Նա բեղուն էր Արաբիայի անապատից:

— Ո՞րտեղից ես գալիս:

— Տաճկաց բանակից. կոմս լէ-Գիւսերը դեռ կենդանի է, ինձ յաջողեց այդ իմանալ Մուստաֆա փաշայի զինւորներից:

— Սրդեօք քեզ չէ՞ն խաբել:

— Ոչ, տիրուհի, չեմ կարծում, նա...

— Չէ՞ որ քեզ ասեցի, ուր ինձ այդպէս չ'անւանես:

— Բայց այստեղ մեզ ոչոք չի կարող լսել:

Զօրապետը խորասուզեց իր մտքերի մէջ. նրա գեղեցիկ երեսը տանջանք էր արտայայտում: Էլ-Կադուրը նայում էր նրան կարեկցաբար:

— Ո՛հ, եթէ ես կարողանայի վերադարձնել քեզ քո հանգստութիւնը, նոյն իսկ կեանքիս գնով, ես վաղուց այդ արած կը լինէի, զգացւած բացականչեց արաբը:

— Ես դիտեմ, որ դու ինձ հաւատարիմ ես, էլ-Կադուր:

— Ես քո խոնարհ ստրուկն եմ:

— Ոչ թէ ստրուկս, այլ իմ մտերիմ բարեկամը:

— Ո՛հ, ես կեանքիս մինչև վերջը չեմ մոռնալ, որ հայրդ, դուքս դը-Էբոլին, խլեց ինձ իմ նախկին արիւննուշտ տիրոջ ձեռից և ազատեց ինձ սարսափելի տանջանքներից. չէ՞ որ ես նոյնպէս ազատ ու մեծ զօրավարի որդի էի իմ

հայրենիքում, հայրիկիս հետ միասին նժոյգ ձին նստած տիրում էինք ամբողջ անապատին, բայց նենգամիտ թշնամին սպանեց հօրս, ինձ էլ գերի տարաւ. ո՛հ, ինչ սարսափելի օրեր էին՝ տանջանքի օրեր։ Հայրիկդ էր, որ ինձ ազատութիւն տւեց, կրթեց և երբէք զգալ չտւեց, որ ես նրա գերին եմ։ Նա փրկեց ինձ, իսկ իմ կեանքը այժմ՝ բեզ է պատկանում, հրամայիր, տիրուհի...

— Շնորհակալ եմ, էլ-կադուր, ես միշտ հաւատացել եմ բեզ. բայց դու բաւական երկար ծառայել ես մեր բանակում... այժմ գնա տաճիկների մօտ. Աստուած բեզ հետ, ցտեսութիւն։

— Մնաս բարեալ, տիրուհի։

Ու արաբը անյայտացաւ գիշերային խաւարի մէջ։

Այսպէս ուրեմն, այս խօսակցութիւնից մենք իմացանք, որ ահեղ զօրապետ Տեմպեստայի անւան տակ քօղարկուած է հռչակաւոր դուքս դը Էբուլի աղջիկը։ Դուքսը յայտնի էր ամբողջ աշխարհին իբրեւ քաջ ու հմուտ զինւոր ու անպարտելի մենամարտող։ Ամեն անգամ, երբ հայրենիքին վտանգ էր սպառնում, բոլոր մարդկանց յուսալի հայեացքը դէպի նա էր ուղղւում։ Տառապանքների ու տանջանքների օրերում, նա գերմարդկային բաշութիւն էր ցոյց տալիս, իսկ խաղաղութեան ժամանակ՝ ամենօրեայ քաղաքացիական պարտքն էր կատարում։

Ահա այսպիսի հօր աղջիկն էր՝ զօրապետ Տեմպեստան։

Նա մանկութեան հասակից իր հօրից սովորել էր սիրել իր հայրենիքի բարեկամներին անկեղծ սիրով, իսկ նրա թշնամիներին՝ ատել անհաշտ ատելութեամբ։ Ազգ ու հայրենիք նւիրական էին նրա համար, իսկ խեղճներին ու կարօտեալներին օգնութիւն ցոյց տալ՝ նա քաղցր պարտականութիւն էր համարում։

Հայրը, ասպետական արւեստի մեծ վարպետը, ոչինչ չէր խնայել նոյնը և իր աղջկանը սովորեցնելու և այժմ նրա աշակերտուհին զարմանքի ու հիացմունքի առարկայ էր դարձել բոլորի՝ թէ թշնամու թէ բարեկամի բերանում։

Կոմս դը-Գիւսերը՝ նրա սիրելի նշանածը գերի էր ընկել տաճիկների ձեռքը։ Ահա թէ ինչու սիրուց մղւած և հայրենիքի տառապանքներին չը կարողանալով անտարբեր մնալ, այսօր նրան տեսնում ենք տղամարդու զգեստով, սուրը ձեռին անվախ կանգնած հայրենիքի թշնամիների դէմ։

II

ԱՆՅՂ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ

Առաւօտ էր։ Ծագող արեւը իր առաջին ճառագայթները սփռել էր մշուշով պատած Փամագոստայի փլատակների վրայ։ Տաճկաց ահեղ բանակն արդէն պարզ երևում էր։

Այնտեղ այս առաւօտ տիրում էր անսովոր իրարանցում. ոմանք շտապով իրանց զէնքերն էին

մաքրում, միւսները արդէն վաշտ էին կազմել, իսկ յետ մնացորդները շտապում էին իրանց առաւօտեան նամազը վերջացնելու:

Չորս կողմը եռում էր կեանքը ու անհամբերութիւն էր տիրում:

Երբ մուէզլիների բարձրաձայն աղօթքը լռեց, տաճկաց բանակը սկսեց կամաց կամաց շարժւել դէպի պաշարւած քաղաքը: Նրա առաջին շարքերից դուրս եկաւ մի գեղեցկատեսիլ ձիաւոր, քաջաբար աշտանակեց ձիուն և մի բանի հարիւր քայլ մնացած բերդի պարիսպներին, հրամայեց իր զինակիր զինւորին պարզել սպիտակ դրօշակը, ի նշան խաղաղութեան, և բարձրաձայն գոչեց իտալերէն՝

— Դամասկի փաշայի որդի Մուլէյ-էլ-Կադելը ճակատամարտի է հրաւիրում բրիտոնեայ ասպետներին. եթէ նրանք չեն համարձակւի դուրս գալու ճակատ առ ճակատ կռւելու՝ նշանակում է նրանք վախկոտ են և արժանի չեն ասպետի վեհ անունը կրելու: Արդ՝ Մուլէյ-էլ-Կադելը սպասում է:

Այդ միջոցին պարսպի վրայ երևացին զօրապետ Լաշշինսկին ու զօրապետ Տեմպեստան:

Առաջինը բարձր ձայնով պատասխանեց.

— Այս անգամ Մուլէյ-էլ-Կադելը ստիպւած չի լինի ապարդիւն վերադառնալու տաճկաց բանակը: Ես կը կտրեմ նրա գլուխը սրիս մի հարւածով: Բացի ինձանից այստեղ կայ մի ուրիշ քաջ աս-

պետ, որը նոյնպէս պատրաստ է մենամարտելու քեզ հետ, ով Մուլէյ-էլ-Կադել: Ես սպասում եմ ձեզ:

Չօրապետ Տեմպեստան ու Լաշշինսկին դուրս եկան քաղաքից՝ ոտից գլուխ զրահաւորւած ու նժոյգներ հեծած:

— Դուք իսկապէս ուզում էք մենամարտել նրա հետ, հարցրեց Լաշշինսկին:

— Ի հարկէ:

— Այն ժամանակ վիճակով որոշեմք, թէ մեզանից ով պէտք է առաջինը կռւի:

— Ուրախութեամբ:

Չօրապետ Լաշշինսկին հանեց զրպանից մի ցեխին *) և հարցրեց՝ գլուխը, թէ խաչը:

— Գլուխն ինձ, ասաց Տեմպեստան:

Չօրապետը բարձր նետեց փողը օդի մէջ, որը ընկաւ գետին խաչով:

— Այսպէս ուրեմն, առաջին հերթը ձերն է, զօրապետ Լաշշինսկի:

— Ո՛հ, ես նրան այժմ ցոյց կըտամ իմ սրի ոյժն ու զօրութիւնը: Գնանք ուրեմն:

Եւ նրանք քշեցին իրանց նժոյգները. բայց քանի մօտենում էին տաճիկ ասպետին, այնքան Լաշշինսկու տրամադրութիւնը վատանում էր:

— Ես համոզւած եմ, որ իմ ձին ինձ կը

*) Ցեխինը օսկի դրամ էր, որը կտրւում էր վենետիկում 1280 թւականից: Մեր փողով արժէ մօտ 5 ուրբի: Առեկտում շատ տարածւած դրամ էր:

դաւաճանէ. բերդում կարծես թէ դիտմամբ այսպիսի վատ ձի տւին ինձ:

— Ընդհակառակը, ձեր ձին շատ լաւն է ու հանգիստ:

— Դուք ոչինչ չէք հասկանում ձիու լաւ ու վատից, օրիորդ. բայց, բան է, եթէ այդ վայրենի տաճիկը ինձ վիրաւորեց, այն ժամանակ ես, կեանքս ազատելու համար, իսկոյն ե եթ կընդունեմ իսլամի կրօնը:

— Ոչինչ, լաւ քրիստոնեայ էք:

— Է՛հ, ինչ քրիստոնեայ, ինչ մահմեդական. ձեր ներկայութիւնն է, օրիորդ, ինձ ստիպում այստեղ դառնել. ո՛հ եթէ ես կարողանայի իմ ազգանունս ձեզ նւիրել: Մի բարկանաք, ես լաւ գիտեմ ձեր ու՛ր լինելը: Դուք դքսուհի դը-Էրոլին էք...

Նա չը վերջացրեց իր խօսքը. նրանք արդէն հասել էին ճակատամարտի տեղը:

Մուլէյ-էլ-Կադել տասը քայլից ուշադրութեամբ դիտում էր իր հակառակորդներին, կարծես թէ ուզում էր նրանց քաջութիւնն ու ընդունակութիւնն ուսումնասիրել:

— Ո՞վ է ձեզանից առաջինը մենամարտելու ինձ հետ, հարցրեց նա սուրը բարձրացրելով:

— Ես, Լեհաստանի մութ անտառների արջս, խրոխտաբար բացականչեց Լաշինսկին:

— Ես պատրաստ եմ, համեցէք ուրեմն:

— Ե՛ս սովոր չեմ սպասելու, գողաց Լաշինսկին ու արագութեամբ քշեց իր ձին հակառակորդի վրայ:

Եւ նրանք հանդիպեցին միմեանց:

Սակայն առաջին երկու հարւածներից յետոյ Լաշինսկին սկսեց թուլանալ. նրա գոռոզ ձայնը լռեց, քաջարի կերպարանքը վախկոտութեան նշաններ արտայայտեց և մի երկու հարւածից յետոյ նա վիրաւորւած վայր գլորեց ձիուց:

— Առիւծը արջին յաղթեց, ուրախ կանչեց կտրիճ արաբը:

Տաճկաց բանակը ուրախութեան աղաղակներով ողջունում էր իր անյաղթելի հերոսին:

Սակայն զօրապետ Տեմպեստան ժամանակ չը կորցրեց, նա արագութեամբ քշեց իր ձին, պարզեց սուրն ու ասաց.

— Սինիօր, այժմ ինձ հետ էք գործ ունենալու:

Տաճիկ հերոսը մասամբ զարմանալով, մասամբ սիրաբար նայեց երիտասարդ ասպետին:

— Ո՞ւմ, ձեզ հետ, բայց դուք դեռ պատանի էք:

— Որի հետ դուք մի քիչ աւելի երկար էք կուլելու, բան թէ այս կիսամեռ ծերունու հետ: Դուցէ կը ցանկանայիք մի քիչ հանգստանալ:

— Ոչ, կարիք չեմ զգում, նամանաւանդ որ ձեզ հետ ես հաշիւս շուտ կը վերջացնեմ, դուք շատ թոյլ էք ինձ նման առիւծի դէմ:

— Սակայն, իմ սուրս թոյլ չէ, պարոն, զգուշացէք նրանից:

— Մենք այդ դեռ կը տեսնենք. բայց ասացէք ինձ ձեր անունը:

— Ինձ կոչու՞մ են՝ զօրապետ Տեմպեստաւ։

— Այդ անունը ինձ համար նորութիւն չէ։
Թշնամիները որոշ տարածութիւն հեռացան
միմեանցից ու սրընթաց արշաւեցին իրար դէմ։
Սկսեց ահեղ մենամարտը։ Մուլէյ-էլ-Կա-
դելին վերջապէս արժանի հակառակորդ էր պա-
տահել։ Երկուսն էլ կռոււմ էին զարմանալի
հմտութեամբ։ Բաղդը դեռ հաւասարակշռութիւն
էր պահպանում։

Չորս կողմը հաւաքւած բրիստոնեայ և մահ-
մեդական զինուորները քաջալերում էին իրանց
հերոսներին։

— Անհոգ կաց, զօրապետ Տեմպեստաւ, Աս-
տուծ խիզախների հետ է։

— Կեցցէ սուրբ խաչի պաշտպանը։

— Խփի՛ր, ջախջախի՛ր այդ շանը, մեր քաջ
առիւծ։

— Մարգարէն քեզ օգնական, մեր պանծալի
հերոս։

Զօրապետ Տեմպեստան վերին աստիճանի
սառնասրտութեամբ էր կռոււմ, և մինչդեռ տա-
ճիկ հերոսի ձին սկսում էր յոգնել, նրա ձին ա-
ւելի էր տաքանում։

Յանկարծ զօրապետ Տեմպեստան գոռաց։

— Պաշտպանւի՛ր, Մուլէյ-էլ-Կադել, և սրով
հարւածեց թշնամու աջ կռան տակին, որտեղ
բաց տեղ կար։

Տաճիկը գոռաց ցաւից ու զայրոյթից և վայր
լզորւեց ձիուց։

Ճակատամարտի օրէնքով Տեմպեստան կա-
րող էր նրան սպանել, բայց չէր ցանկանում ան-
տող բրիստոնեաների պահանջին՝ նա չէր ցանկանում
վիրաւորւած ասպետին։

— Սպանեցէ՛ք ինձ, ասաց վերջինս, այդ
ձեր իրաւունքն է։

— Ես սովոր չեմ անգէն մարդկանց սպանել,
պատասխանեց Տեմպեստան, դուք քաջ հերոս
էք և ես ձեզ եմ նւիրում ձեր կեանքը։

— Բրիստոնեայից ես այդպիսի վեհանձնու-
թիւն չէի սպասիլ։ շնորհակալ եմ, ես այդ եր-
բէք չեմ մոռանայ։

— Ճտեսութիւն, պարոն, — ասաց զօրապետ
Տեմպեստան և դարձրեց ձիու գլուխը դէպի պա-
շարւած քաղաքը։

— Մահ, մահ նրան. մեր սիրելի հերոսի
վրէժը առնենք... — գոչեց, ինչպէս մի մարդ,
տաճիկ զօրքը ու արագութեամբ յարձակւեց զօ-
րապետ Տեմպեստայի վրայ։ Մահը անխուսա-
փելի էր։

Այդ միջոցին Մուլէյ-էլ-Կադելը գերմարդ-
կային ճիգեր թափեց, ոտի ելաւ ու գոռաց։

— Յետ կանգնեցէ՛ք, անիրաւներ, թէ չէ ձեզ
բոլորիդ ցից հանել կը տամ։

Վայրկենաբար զօրքը կանգնեց և զօրապետ
Տեմպեստան ազատ հասաւ ամրոցը, ուր նրան
ովսանաններով ու փառաբանութեամբ դիմաւորեցին։

Հագիւ նա մի քիչ հեռացել էր, երբ զօրապետ Լաշչինսկին գլուխը բարձրացրեց ու տեղից վեր ելաւ։

— Մենք դեռ կը հանդիպենք միմեանց, սիրելի օրիորդ, ասաց նա։

Այդ շարժումը աննկատելի չըմնաց Մուլէյ-էլ-Կադելի համար։

— Բայ, ուրեմն յաղթւած ասպետը դեռ կենդանի է, բացականչեց նա։

— Էֆենդի, դու ուզում ես ինձ կեանքիցս զրկել, տաճկերէն դիմեց նրան Լաշչինսկին. ես հրաժարուում եմ հայրերի կրօնից ու ընդունում եմ մահմեդականութիւն, ուրեմն դու այժմ սպանելու ես քո դաւանակցին։

— Լաւ, ես կը հրամայեմ, որ քեզ բռնեն։

Այդ էր ինձ միայն հարկաւոր, մտածեց Լաշչինսկին։ — Մենք դեռ կը պատահենք միմեանց Տեմպեստա, խօսեց ինքն իրեն Լաշչինսկին։

III

Յ. Ա. Ք. Ձ. Ա. Կ. Ո. Ի. Մ. Ը.

Անցաւ մի քանի օր. մի մուրթ գիշեր էր. զօրապետ Տեմպեստան իր մտերիմ ընկերոջ՝ սինիօր Պերպինիանօյի հետ կանգնած էր բերդի պարսպի վրայ։ Չորս կողմը խորին լուռութիւն էր տիրում, միայն ժամանակ առ ժամանակ պահապանների ձայներն էին լսուում։

Ցանկարծ նրանք, գիշերային այս խաւարի

մէջ, մի ինչ որ մարդ նկատեցին, որը զգուշութեամբ սողում էր դէպի պաշարւած քաղաքը։

Երկուսն էլ մի վայրկեանում մերկացրին իրանց սրերը և մնացին պատրաստ կանգնած։

— Այդ ես եմ, տիրուհի, չը խփես, լսեց ծանօթ ձայնը։

— Այդ դձու ես, էլ-Կադուր։

— Այո, ես եմ, տիրուհի։ Դու երևի մտաւորանշութեան մէջ ընկար երկարատե բացակայութեանս պատճառով։

— Այո, պատասխանեց զօրապետ Տեմպեստան. ես կարծեցի, թէ դու անզգուշութեամբ մատնեցիր քեզ։

— Ձէ, նրանք ինձ վրայ շատ վստահ են. ճիշտ է, այն օրը, երբ դու մենամարտելու էիր Մուլէյ-էլ-Կադելի հետ, ես ոտից գլուխ զինւած սպասում էի և որոշել էի նրան սպանել, եթէ դու նոյն իսկ վիրաւորւած լինէիր... փառք Աստծոյ, ամեն ինչ լաւ վերջացաւ. բայց, դիտես, զօրապետ, այդ տաճիկը երկաթի կազմւածք ունի՝ նա երեք օրից յետոյ ընդունակ կը լինի նոյն իսկ ձի նստելու։ Առողջանում է նոյնպէս և զօրապետ Լաշչինսկին։

— Ի՞նչ... Լաշչինսկին...

— Այո. նա իսլամութիւն ընդունեց ու այժմ տաճկական զնդի զօրապետ է նշանակւած։

— Անիրաւ դաւաճան, գոռաց սինիօր Պերպինիանօն, չը կարողանալով բարկութիւնը զրսպել։

—Սակայն, թոյլ տւէք մի շատ կարևոր լուր
յայտնելու:

—Մենք լսում ենք, էլ՝կադուր:

—Տաճիկները որոշել են այս գիշեր վերջին
յարձակումը գործել: Նրանց նպատակն է՝ կամ
վերցնել քաղաքը, կամ մեռնել:

—Ուրեմն ժամանակ չը կորցնենք, ասաց
զօրապետ Տեմպեստան, գնանք պատրաստւենք
պաշտպանւելու:

Եւ իսկապէս, նա դեռ չէր վերջացրել իր
խօսքը, երբ սկսեց սարսափելի թնդանօթածգու-
թիւնը, որի ընդմիջումների ժամանակ լսում
էր տաճիկ զինւորների ռազմական երգը: Նրանք
արագութեամբ գնացին պաշտպանելու քաղաքը:

Սինիօր Պերպլինիանօն և էլ՝կադուրը խօսք
տւին միմեանց՝ ոչ մի վայրկեան չը հեռանալ
զօրապետ Տեմպեստայից և պաշտպանել նրան
մինչև արեան վերջին կաթիլը:

Քաղաքացիք էլ նոյնպէս պատրաստւել էին
դիմադրութիւն ցոյց տալու. այս անգամ գէնք
էին վերցրել ոչ միայն զինւորները, երիտասարդ-
ները, այլ նոյն իսկ հիւանդները, կանայք ու ե-
րեխաները: Պաշարւածները հաւաքւել էին սուրբ
Մարկոսի բաստիոնը, իբրև միակ ապահով տեղ,
որը դեռ չէր քանդւել թշնամու թնդանօթների
հարւածներից և որին տիրելը—կը նշանակէր
տիրել ամբողջ քաղաքին:

Ամենից առաջ շարժւեց տաճիկ հեծելա-
գունդը, որին քաղաքից դիմաւորեցին գնդակ-

ների սարսափելի տարափով, և, չնայած դրան,
նրանք անվախ առաջ ու առաջ էին շարժւում:
Նրանց հետևում էին հետևակները և ապա թնդա-
նօթածիգ գունդը:

Ամեն տեղ մահ ու սարսափ էր տիրում:
Վիրաւորւածների աղաղակը, մեռնողների վեր-
ջին ճիգը, ազգականների ու ծնողների լացն ու
կոծը, գրոհ տւող զօրքերի մարտական երգը,
պաշտպանւողների ընդդիմադրութեան կոչը—այդ
բոլորը խառնւել էին թնդանօթների որոտմանը
և սրերի շառաչիւնին, կազմելով մի զարհուրելի
համերգ:

Մահը իր յաղթական երգն էր երգում:

Կուրի տագնապի ժամանակ զօրապետ Տեմ-
պեստային, որ կանգնած էր պաշտպանների ա-
ռաջին շարքում, մօտեցաւ էլ՝կադուրը:

—Անկման ժամը մօտ է, ասաց նա:

—Մենք պատրաստ ենք մեռնելու, հնազան-
դութեամբ պատասխանեց զօրապետ Տեմպես-
տան:

—Բայց ի՞նչ է լինելու սինիօր լէ-Գիւ-
սերի դրութիւնը:

—Նրան էլ Աստուած կ'օգնէ:

Փախիր, տիրուհի, քանի դեռ ժամանակ կայ,
ես մի ապահով տեղ գիտեմ:

—Դու մոռանում ես, էլ՝կադուր, որ
ես այս զրահները գլարճութեան համար չեմ
հագել, խիստ յանդիմանեց նրան զօրապետը:
Այսպիսի ըոպէներում, երբ իմ թուրը դեռ

հարկաւոր է Ֆամագոստայի խեղճ բնակիչներին պաշտպանելու համար, ես վախկոտ ու անիրաւ կը լինեմ, եթէ փախչեմ...

— Տիրուհի, լաւ մտածիր, մահը արդէն մօտ է... Մուստաֆա փաշան հրաման է տւել ոչ ոքի չը խնայել:

— Մի վախիր, իմ սիրելի էլ՝ Կադուր, ես ոչ միայն կուել, այլ և մեռնել գիտեմ: Ոչ մի վայրկեան իմ քաջութիւնս ինձ չի դաւաճանի: Մի խնդրիր ինձ... իմ խօսքս՝ խօսք է, և որոշումս՝ հաստատ:

Չորս կողմը սարսափելի տեսարան էր: Արդէն տեղ տեղ թշնամին ներս էր խուժել քաղաք. պաշտպանողների թիւը քանի գնում քշանում էր, մինչդեռ յարձակողների բանակը աւելանում էր նորանոր ուժերով:

Մահը սաւառնում էր քաղաքացիների գլխին. բոլորը այդ զգում էին, ուստի ամեն մէկը աղաչում էր Աստծուն, որ թոյլ տար գոնեա զէնքը ձեռին մեռնել:

Ենիշարինները *) իրանց սովորական գործն

*) Էին Տաճկաստանում քրիստոնեայ հպատակների վրայ ի թիւս այլ տուրքերի, դրած էր և «արեան տուրքը»: Պետութիւնը պարբերաբար հաւաքում էր քրիստոնեայ մանուկներին, կրօնափոխ անում նրանց ու այդպիսով կազմում ապագայ ենիշարինների գնդերը: Չունենալով ոչ հայրենիք, ոչ մի սրբութիւն, ենիշարինները պատուհասներ էին ոչ միայն արտաքին թշնամիների, այլ և իրենց հայրենակիցների և նոյն իսկ սուլթանների համար, որոնք շատ անգամ զանձնկեց էին լինում նրանց ցանկութեամբ: Անցեալ դարի սկզբին սուլթան Մահմուդ II-ը ցրեց ու ոչնչացրեց նրանց կազմակերպութիւնը (26 յունիսի 1826 թ.):

էին կատարում: Նրանց սրերը խղճալ չը գիտէին. ուր նրանք անցնում էին, այնտեղ արեան գետեր էին հոսում:

Զօրապետ Տեմպեստայի շուրջը խմբել էին կենդանի մնացած մի խումբ խիզախ զինւորներ, որոնք արտասովոր քաջութիւն էին ցոյց տալիս. իրանց սիրելի զօրապետը, սինիօր Պերպլինիանօն և էլ՝ Կադուրը անձնական օրինակով քաջալերում էին նրանց:

Յանկարծ զօրապետ Տեմպեստան զէնքը ձեռից վայր ձգեց ու ընկաւ գետին:

— Ո՛հ, Ալլահ, նրան սպանեցին, — դռաց սարսափած էլ՝ Կադուրը:

Նա արագութեամբ գրկեց իր տիրուհուն, ինչպէս մի փոքրիկ երեխայի, և զգուշութեամբ դուրս եկաւ կռիւ ասպարէզից, և գնդակների տարափի տակ դիմեց դէպի քաղաք, ուր մտան մի մութ գետնափորի մէջ:

Այստեղ նա վիրաւորին վայր դրեց ու մտածեց՝

Եթէ Ֆամագոստան այս գիշեր կործանւի՝ տիրուհին ու ինքը, նրա հաւատարիմ սարուկը, կը թաղւին նրա փլատակների տակ:

Յետոյ նա կայծաքարով կրակ արաւ ու լուսաւորեց գետնափորը:

Սա մի զինւորական մթերանոց էր բերդի պարիսպներից մէկի տակ:

— Արաբը մօտենալով վիրաւորւածին ուրախացած բացականչեց՝

—Ահ, արիւն է գալիս, նշանակում է նա դեռ կենդանի է:

Օրիորդը բացեց աչքերը:

—Այդ դձու ես, էլ՝-Կադուր:

—Այո, տիրուհի:

—Ես վիրաւորւած եմ... արդեօք քաղաքին տիրեցի՞ն. մի գնա տես...

—Բայց դու...

—Ոչինչ, իմ մասին մի մտածիր, ես ինձ բաւականին լաւ եմ զգում,

Այդ միջոցին մի ինչ-որ աղմուկ լսեց, որը քանի գնում սաստկանում էր. կարծես թէ պարսպի տակը փորում էին:

Էլ՝-Կադուրը արագութեամբ պատրաստեց ատրճանակը ու կանգնեց պատի մօտ. մի քանի ընկալեց յետոյ մի ինչ-որ մարդու կերպարանք նկատեց:

Դեռ չը սպանեմ նրան, մտածեց նա, այլ սպասեմ մինչև մօտենայ:

Երբ խորհրդաւոր մարդը արդէն բոլորովին մօտ էր նրանից, նա ատրճանակը հանդարտութեամբ ուղղեց դէպի նա ու գոռաց՝

—Ո՛վ ես. պատասխանիր թէ չէ...

—Սպասիր, էլ՝-Կադուր, այդ ես եմ, լսեց սինիօր Պերպինիանօի ձայնը:

Նրա տեսքը սարսափելի էր: Գլուխը փաթաթւած էր մի ինչ որ կտորով, ինքն էլ արեան մէջ կորած... Սուրը բոլորովին կտորատւած էր, միայն կոթն էր մնացել:

—Այդ դձու էք, սինիօր Պերպինիանօ:

—Այո. բայց ի՞նչ եղաւ զօրապետը:

Այդ միջոցին վիրաւոր զօրապետը երեսը դէպի նա դարձնելով մըմնջաց.

—Ահ, սինիօր Պերպինիանօ, այդ ի՞նչպէս ազատեցաք:

—Միմիայն հրաշքով. մենք կատաղօրէն կռուում էինք... Աստորրէն, Բալոնէն, Մարտինենդրոն և միւս ընկերներս սպանւած են, և երբ վերջին զինուորը ընկաւ՝ իմ մնալը այլևս անօգուտ էր... ես ուժասպառ էի եղել... Ես նկատեցի, ինչպէս էլ՝-Կադուրը կռից դուրս տարաւ ձեզ, բայց այն ընկերներն չէի կարող թողնել կռիւը, ուստի երբ ազատեցի, զուշակեցի, որ էլ՝-Կադուրը ձեզ բերած կը լինի այս գետնափորը, ես էլ շտապեցի այստեղ...

—Ուրեմն Ֆամագոստան արդէն թշնամու ձեռին է:

—Այո, զօրապետ. Մուստաֆան տիրացաւ նրան. այժմ ենիշարիներն են այնտեղ շահատակում:

Եւ իսկապէս, այնտեղ, քաղաքում թնդանօթները արդէն լուել էին, գէնքերը թափուել էին, որովհետեւ կենդանի մարդ չէր մնացել նրանց վերցնելու:

Մեռնող պաշտպանի վերջին շունչի հետ, վերջին անգամը շունչ քաշեց և ազատ Ֆամագոստան յաւիտեան ընկաւ...

ՄՈՒԼԷՅ ԷԼ՝-ԿԱԴԵԼ

Մի քիչ հանգստանալուց յետոյ սինիօր Պեր-պինիանօն պատրաստեց գնալու:

—Այդ ուր, հարցրեց զօրապետ Տեմպեստան:

—Ես քաղաքում երկու քրիստոնեաներ տեսայ, գնամ նրանց էլ բերեմ այստեղ. թէ չէ կարող են ենիչարիների ձեռն ընկնել:

—Բայց ովքեր են նրանք:

Մի շկիպեր*) ու մի նաւաստի, որոնք Վենետիկից ուղարկւած էին մեզ օգնելու:

—Իսկ որտեղ են թագնել նրանք:

—Մի ինչ քր գետնափորում, որտեղ սաստիկ խոնաւ, մութ ու անտանելի է. նրանք մեզ շատ օգտակար կարող են լինել:

Եւ սինիօր Պերպինիանօն զգուշութեամբ գնաց դէպի անցքը:

Նրանք մնացին մենակ:

—Ինչ ենք անելու, էլ՝-Կադուր... Մենք բոլորովին ուտելու բան չունենք: Բայց այդ դեռ ոչինչ... Ինչպէս ենք ազատելու այստեղից, որ կարողանանք մեր գլխաւոր նպատակը իրագործել՝ կոմս էլ՝-Գիւսերին ազատել այդ սարսափելի դրութիւնից:

—Մի մարդ կայ, տիրուհի, որ քեզ կարող է օգնել:

*) Շկիպեր—մարտանաւի մթերանոցի վերակացաւ:

—Ո՞վ է այդ մարդը:

—Դա տաճիկ ասպետն է՝ Մուլէյ-էլ՝-Կարդել, որը վերին աստիճանի վեհանձն ու ազնւաբարոյ մարդ է:

—Որին ես յաղթեցի:

—Այո, տիրուհի:

—Դու կարծում ես նա մեզ կ'օգնէ:

—Նա մի այնպիսի անձնաւորութիւն է, որից նոյն իսկ ինքը Մուստաֆան պատկառում է:

—Բայց ինչպէս դիմենք նրան:

—Ես ինքս կը գնամ նրա մօտ և պարզօրէն կը պատմեմ մեր դրութիւնը. նա անշուշտ մեզ կ'ազատէ և նոյն իսկ կ'աջակցէ կոմս լէ՝-Գիւսերին ազատելու:

—Նրա այդպիսի յատկութիւնների մասին դու ձրտեղից գիտես:

—Ինչ պատմել է նրա սպասաւորներից մէկը:

—Իսկ եթէ օգնութեան փոխարէն նա սպանել տայ քեզ:

Արաբը անորոշութեամբ շարժեց ձեռը:

—Այն ժամանակ քո խոնարհ ստրուկը կը հանգստանայ կեանքի տանջանքներից:

—Դէհ, գնա, իմ սիրելի էլ՝-Կադուր:

Արաբը արագութեամբ զինեց, փաթաթեց բոլրնուսով ու կտրուկ ձայնով, որ լի էր վճռականութեամբ, ասաց.

—Կամ դու պէտք է ազատւած լինես, կամ նա սպանւած:

«Նեղձ էլ՝-Կադուր, որքան հաւատարիմ ես

դու ինձ, մտածեց զօրապետ Տեմպեստան:

Մի քանի ըուպէից յետոյ արաբը ատրճանակը ձեռին արդէն կանգնած էր պահապանի առջ:

— Ո՞վ ես դու:

— Չեմ տեսնում, որ ես արաբ եմ և ոչ թէ քրիստոնեայ, էլ գողալդ ինչ է: Ես Հուսէին փաշայի զինւորներին եմ:

— Ինչո՞ւ ես եկել:

— Մուլէյ-էլ-Կադելին ասելիք ունիմ:

Պահապանը ներս գնաց ու խսկոյն և եթ վերադարձաւ:

— Տէրս քեզ սպասում է:

էլ-Կադուրը հետեց ծառային, ու նրանք ներս մտան մի փոքրիկ՝ առանց որ և է զարդարանքի սենեակ: Թախտի վրայ նստած էր մի գեղեցիկ երիտասարդ: Դա Մուլէյ-էլ-Կադելն էր:

— Ո՞վ ես դու, հարցրեց նա, երբ ծառան հեռացաւ:

— Իմ անունս քեզ ոչինչ չի ասիլ, պատասխանեց էլ-Կադուրը:

— Քեզ ուղարկել է Հուսէին փաշան:

— Ո՞չ, պարոն, ես ստեցի:

Մուլէյ-էլ-Կադելը արագութեամբ երկու քայլ յետ քաշեց ու ձեռը դէպի սուրը տարաւ: Էլ-Կադուրը նոյնպէս յետ յետ գնաց ու խոնարհութեամբ ասաց.

— Ձը կարծես թէ, պարոն, եկել եմ քեզ սպանելու:

— Ապա ինչո՞ւ դու խաբեցիր:

— Որպէսզի կարողանայի քեզ տեսնել:

— Ո՞վ է քեզ ուղարկել:

— Այն կինը, որին դու պարտական ես կեանքովդ:

— Կի՞ն... հիվ է նա, զարմացած ու զայրացած հարցրեց ասպետը:

— Այո, այն կինը, որից ստացած վէրքդ մինչև հիմա դեռ չէ բուժւել...

— Ի՞նչ... իմ վէրքը... գոհւել ես ինչ է... Ինձ վիրաւորեց քաջ ու ազնիւ զօրապետ Տեմպեստան...

— Որը դուքս դ'էրոլիի դուստրն է:

— Ո՞հ, ես յաւիտեան խայտառակեցայ... ուրեմն ինձ վիրաւորողը կին էր... կացականչեց Մուլէյ էլ-Կադելը:

— Բայց յայտնի ասպետի աղջիկ...

— Ինձ հետ մենամարտողը ինքն ասպետը չէր... այլ նրա աղջիկը, որը այժմ երևի ծաղրով է յիշում ինձ:

— Ընդհակառակը, յարգում է, դրա համար էլ ուղարկել է ինձ քեզ մօտ՝ քո օգնութիւնը խընդրելու:

— Ես պատրաստ եմ... ես ցանկանում եմ նրան տեսնել... նա երևի ուզում է Փամագոստայից հեռանալ:

— Այո. բայց նա մի ուրիշ խնդիր էլ ունի:

— Դէ՛հ, տար ինձ նրա մօտ:

— Գնանք ուրեմն, պարոն:

Մուլէյ-էլ'-Կադելը ու էլ'-Կադուրը դուրս եկան սենեակից: Առաջինը հրամայեց սպասաւորին վերցնել զանազան տեսակ ուտելիքներ ու ըմպելիքներ ու հետեւել նրանց:

էլ'-Կադուրը զգուշութեամբ հասցրեց նրան գետնափորը:

Երիտասարդ տաճիկը սիրալի ու քաղաքավարի բարեկեց սինիօր Պերալինիանօին և նրա երկու ընկերներին, որոնք արդէն վերադարձել էին, ու արագութեամբ մօտեցաւ զօրապետ Տեմպեստային:

— Յարգանքներս, առիւծ յաղթող օրիորդին, ասաց Մուլէյ-էլ'-Կադելը բարեկեղծ նրան. ես եկել եմ այստեղ ոչ իբրեւ թշնամի, այլ միմիայն իբրեւ բարեկամ: Ես շատ անգամ հնարաւորութիւն եմ ունեցել հիանալ ձեր եղակի քաջութեամբ: Հրամայեցեք և ես պատրաստ եմ ձեզ հնազանդւելու: Այս վայրկեանիս ինձ երջանիկ եմ համարում, որ հնարաւորութիւն ունեմ գէթ մասամբ վերադարձնել իմ պարտքը:

Զօրապետ Տեմպեստան զարմանքով լսում էր նրա ասածը:

— Այդ դժուր էք, Մուլէյ-էլ'-Կադել, խօսեց Տեմպեստան:

— Այո, օրիորդ. դուք կարծում էիք որ ես չեմ գալ:

— Ես կարծում էի, որ դուք ոչ միայն չէք գալ, այլ և իմ խեղճ էլ'-Կադուրն էլ չի վերադառնայ. բայց այժմ ես համոզմունքս փոխեցի.

դուք որքան կուռում քաջ էք, այնքան էլ կեանքի մէջ ազնիւ էք ու վեհանձն:

— Ուրեմն հրամայեցէք, օրիորդ, ես պատրաստ եմ ձեզ ծառայելու:

— Ես ուզում եմ ընկերներիս հետ միասին հեռանալ Ֆամագոստայից...

— Եւ վերադառնալ Իտալիա:

— Բայց առայժմ ոչ:

Տաճիկ ասպետը զարմացած նայում էր օրիորդին:

— Ես ուզում եմ ազատել քաջ լէ-Գիւսե-րին. դուք երեւի նրան ճանաչում էք: Այդ իմ ամենաջերմ ցանկութիւնն է:

— Այո, ինչպէս չէ... ես նրա քաջութեան մասին շատ եմ լսել: Այժմ նա գերի է և գտնւում է Հոլստիֆեան ամրոցում:

— Ուրեմն նա դեռ կենդանի է:

— Այո:

— Շնորհակալութիւն ձեր տւած տեղեկութիւնների համար, մենք ոչինչ չը գիտէինք նրա մասին:

— Շատ գեղեցիկ. վաղը առաւօտեան ձեր ուղևորութեան համար արդէն ամեն բան պատրաստ կը լինի՝ հինգ տաճկական զգեստներ, զէնքեր ու ձիեր. իսկ ծովի ափին ձեզ կապասէ նաւակը: Ուրեմն առայժմ բարի գիշեր:

Եւ նա հրաժեշտ տալով բոլորին հեռացաւ գետնափորից իր ծառայի հետ միասին: Մնացողներն էլ յոգնած և ուժասպառ ընկան գետին ու

խոր քուն մտան ապագայ ազատութեան լոյսերով լի:

Միայն էլ՝ Կադուրը մնաց արթուն: Հրացանը ձեռին, նա մօտեցաւ անցքին ու անշարժ կանգնեց մինչև առաւօտ:

Դեռ արևը չէր ծագել, երբ Մուլէյ-էլ՝ Կադուրը ներս մտաւ գետնափորը, ոտից մինչև գլուխ զինւած իր չորս սպասաւորներով: Սպասաւորները գետին դրին երկու մեծ զամբիւղ շորերով, զէնքով ու այլ անհրաժեշտ պիտոյքներով լիբը:

— Ահա և ես, առաջ Մուլէյ-էլ՝ Կադուրը. ես արդէն պատրաստեցի ինչ որ անհրաժեշտ է, մնում է, որ դուք ճանապարհ ընկնէք: Նժուգները դուրսը արդէն խրխնջում են, իսկ ծովի փին պատրաստ սպասում է նա, որը ձեզ կը հասցնէ Հոսսսիֆ ամրոցը. նաւաստիները դաւանափոխ յոյներ են, որոնց սրտի մէջ դեռ շատ վառ է իրանց նախկին բրիտանական հաւատը, ուստի նրանք ուրախութեամբ ձեզ կ'օգնեն: Ես ամեն ինչ այնպէս պատրաստել եմ տւել, որ անհնարին ինի ձեզ իմ հայրենակիցներից ջոկել: Դէ՛հ... պատրաստեցէք, օրիորդ:

Նա իր ձեռքով զամբիւղից հանեց զգեստները և բաժանեց ամենքին:

Մի երկու ըոպէից յետոյ բոլորը արդէն պատրաստ ու զինւած էին:

Նրանք դուրս եկան գետնափորից, որի առջ նրանց սպասում էին տասը շքեղ թամբած արաբական ձիեր:

Մուլէյ-էլ՝ Կադուրը օրիորդին օգնեց նժուգը հեծնելու:

— Սա իմ սեպհական ձին է. նրան ոչոք չի կարող հասնել, ոչ մի նժուգ աշխարհում և նոյն իսկ քամին: Թամբից կախած կը գտնէք երկու ատրճանակ ու մի փոքրիկ գումար:

— Ո՛հ, Մուլէյ-էլ՝ Կադուր, որքան բարի էք դուք, ես նոյն իսկ չը գիտեմ թէ ինչպէս երախտահատոյց լինիմ ձեզ...

— Հանգստացէք, օրիորդ, ես իմ պարտականութիւնն եմ կատարում, պատասխանեց տաճիկ ասպետը. յետոյ դիմելով միւսներին հարցրեց.

— Պատրաստ էք բոլորդ, ուրեմն յառաջ:

Եւ բարաւանք արշալոյսի առաջին շողերի տակ արագութեամբ առաջ շարժեց:

Նրանք արդէն դուրս էին եկել բաղաբից և մօտեցել բերդի պարիսպներին, երբ մի անսպասելի ձայն լսեց.

— Ում համար թանգ է կեանքը՝ թող կանգ առնի:

— Լաշինսկի, միաժամանակ բացականչեցին երեքը միասին:

Իրաւ, նախկին զօրապետ Լաշինսկին— այժմ Իւսուֆ-Համմադա— մի խումբ ենիչարիների հետ կանգնած էր բերդի կամուրջի մօտ:

Մուլէյ-էլ՝ Կադուրը դուրս եկաւ ձիաւորների շարքից և առաջ անցնելով գոռաց.

— Ո՛վ է համար ձակուում իմ ճանապարհը:

—Այս ամբողջի զօրապետը:

—Լաւ... իսկ դու գիտե՞ս ով եմ ես:

—Ի՞նչպէս կարող եմ քեզ չը ճանաչել. չէ՞ որ դու էիր մենամարտի ժամանակ ինձ վէրք հասցնողը:

—Ա՛հ, ուրեմն դու այն ռենեգատն *) ես... բայց եթէ գիտես իմ ու՛ր լինելս, էլ ինչո՞ւ ճանապարհ չես տալիս:

—Ես ձեզ կը պահեմ մինչև որ բաց թողնելու հրաման ստանամ:

—Դու ցնդե՞լ ես... ճանապարհ առիւծին, գոռաց Մուլէյ-էլ-Կադելը:

Զօրապետ Լաշչինսկին հանեց ատրճանակը:

—Ի՛նչ... դու ուզում ես կրակե՞լ... յառաջ —գոռաց, Մուլէյ-էլ-Կադելը:

—Զարկէ՛ք նրան, հրամայեց Լաշչինսկին:

Սակայն նրա զինւորները ոչ միայն տեղից չը շարժւեցին, այլ, ընդհակառակը, միաձայն գոռացին.

—Կեցցէ՛ Մուլէյ-էլ-Կադելը:

Զինւորները ազատ անցան կամուրջը և դուրս եկան բերդից: Երեք ժամից յետոյ նրանք արդէն ծովի ափին էին:

Նաւը պատրաստ սպասում էր ծովի եզերքին:

Զինւորները իջան իրանց նժոյգներից և արագութեամբ մտան նաւը, որտեղ նրանց դիմաւորեց նաւախումբը, որը բաղկացած էր քսան յոյն դաւանաւոր թրխտոնեաներից:

*) Ռենեգատ — կրօնափոխ, հաւատուրաց:

Ծերունի Ստարկէն՝ այն վենետիկեան նաւաստին, որին ազատեց սինեօր Պերպլինիանօն, մի վերին աստիճանի զուարճախօս, ծիծաղաշարժ ու միևնոյն ժամանակ բարի ու ազնիւ մարդ էր, երբ ոտը դրեց նաւին, ուրախութեամբ բացաւ կանչեց.

—Ո՛հ, ինչ լաւ նաւ է... անշուք, սա իմ բանն է: Այս նաւի վրայ նոյն իսկ կարելի է չը վախենալ Ալի փաշայից... Դու ի՞նչպէս ես կարծում, Սիմէօն, դիմեց նա երիտասարդ ընկերին:

—Իրաւ որ շատ լաւն է, եթէ նոյն իսկ Ալին մեզ վրայ յարձակուի, վա՛յ նրա հալին:

Մուլէյ-էլ-Կադելը մօտեցաւ նաւախմբին, որը կարգով շարւել էր նաւի տախտակամածի վրայ ու հարցրեց.

—Ո՞վ է ձեր ղեկավարը:

—Ե՛ս եմ, պարոն, ասաց նաւաստին առաջ գալով:

—Անոնդ:

—Նիկողա Ստրադիօտօ:

—Յանձնիր նաւը այս ծերունուն, ասաց Մուլէյ-էլ-Կադելը, ցոյց տալով Ստարկէի վրայ:

—Բայց ես այդպիսի հրաման չունիմ Մուլէյ-էլ-Կադելից:

—Պո՛ղ ես ինքս եմ:

Այն ժամանակ յոյնը խոնարհ գլուխ տալով — պատասխանեց.

—Ամեն ինչ պատրաստ է, մենք կարող ենք ճանապարհ ընկնել:

— Օրիորդ, դիմեց Մուլէյ-էլ-Կադեյը զօրապետ Տեմպեստային, ես իմ գործը կատարեցի, հետևաբար այժմ ազատ եմ: Սակայն, բաժանման այս րոպէին, ես կ'ուզէի մի քանի խօսք ասել. չը գիտեմ ձեր առաքելութիւնը յաջող ելք կունենայ թէ ոչ. թող Աստուած ձեզ միշտ օգնական լինի. բայց որտեղ էլ լինէք, լաւ իմացէք, որ ունէք մի անձնէր բարեկամ, որը եթէ հազար կեանք ունենայ, հազարն էլ չէր խնայի ձեզ օգնելու համար: Վտանգի րոպէին յիշէք ինձ:

— Ես շատ զգացւած եմ... ես նոյն իսկ խօսք չեմ գտնում ձեզ իմ շնորհակալութիւնը յայտնելու... Այս մի քանի ժամայ միջոցին ես սովորեցի ձեզ յարգել ու գնահատել:

— Գնա՛ք բարով, օրիորդ, ես յոյս ունեմ որ մենք երբեք չենք նորից կը պատահենք...

Եւ նա սեղմեց օրիորդի ձեռը ու արագութեամբ ափ իջաւ:

Նաւը մեկնեց ափից և անցնելով խութերի միջից՝ դիմեց դէպի բաց ծովը:

Այդ միջոցին սուր ապառաժի վրայ կանգնած էր մի գեղեցկատեսիլ ու յաղթանդամ ձիաւոր:

Դա Մուլէյ-էլ-Կադեյն էր, որ վերջին հրաժեշտն էր տալիս հեռացողներին:

V

Դ Է Պ Ի Ա Մ Ը Ո Յ

Երբ գալիօտը*) մի քիչ հեռացաւ ափից, այնպէս որ նրան այլևս վտանգ չէր սպառնում խութերից ու քարերից, ծերունի Ստարկէն հրամայեց նաւը ուղղել և ափին գոլգոլթաց ուղղութիւն տալ:

— Պարոն, դիմեց Նիկոլա Ստրադիօտօն զօրապետ Տեմպեստային, գալիօտը երևի ձեզ համար է վարձած:

— Այո, ինձ համար է:

— Ե՞րբ էք ուզում տեղ հասնել՝ ցերեկը, թէ՞ գիշերը:

— Իսկ ե՞րբ կարող ենք տեղ հասնել:

— Եթէ եղանակը այսպէս բարեյաջող լինի, մենք մի երկու ժամից յետոյ Հուսսիֆեան նաւահանգիստը կը մտնենք:

— Շատ գեղեցիկ. բայց դուք չէ՞ք լսել արդեօք այդ բերդումն եղած քրիստոնեայ գերիների մասին:

— Ինչպէս չէ, լսել եմ, պարոն:

— Ինձ օրիորդ ասացէք, ես պարոն չեմ:

Յոյնը նոյն իսկ չը զարմացաւ այդ խօսքերի վրայ: Հաւանական էր, որ նրան արդէն ամեն

*) Գալիօտ—փոքրիկ ու թեթև վաճառանաւ:

ինչ բացատրել էին էլ-կադուրը ու ծերունի Ստարկէն:

— Դուք լսւ զիտէք ամրոցը, հարցրեց զօրապետ Տեմպեստան:

— Այո, ինչպէս չէ, ես այնտեղ երեք ամիս գերի էի:

— Ո՞վ է բերդի զօրապետը:

— Ալի փաշայի թոռը:

— Տաճկաց ծովակալի թոռը:

— Այո, օրիորդ:

— Ի՞նչպիսի կին է նա:

— Մի շատ գեղեցիկ ու շահէլ աղջիկ է, բայց շատ էլ կրքոտ ու բմահաճ մի անձնաւորութիւն է: Քրիստոնեայ գերիւնների հետ շատ վատ է վարւում, ուղղակի, կարելի է ասել՝ մարդու տեղ չի դնում: Ինձ մի անգամ սաստիկ ծեծել տւեց, այնպէս որ ես հրաշքով կենդանի մնացի:

«Խեղճ լէ-Գիւսեր, որքան ծանր է նրա վիճակը. մի այդպիսի վեհանձն ու ազատասէր մարդ...» մտածեց օրիորդը:

Յետոյ նա շարունակեց.

— Ի՞նչ էք կարծում, մեզ կ'յաջողւի՞ ամրոցը մտնել՝ իբրև տաճկական պատգամաւոր Մուլէյ-էլ-Կադելի կողմից:

— Դա շատ վտանգաւոր է, օրիորդ. բացի այդ ամրոցը իր սեփական նաւը ունի, որ միշտ հսկում է ծովի կողմից:

— Ի՞նչ կայ որ. մենք կ'յարձակենք ու կը գրաւենք այն: Զօրապետ Տեմպեստայի համար ոչ մի արգելք ու խոչընդոտ գոյութիւն չունի:

— Զօրապետ Տեմպեստայի համար. դուք ուրեմն, օրիորդ, զօրապետ Տեմպեստան էք:

Այս ասելով յոյնը բռնեց օրիորդի ձեռքը ու խորին ակնածութեամբ համբուրեց:

— Քեզ հետ մենք կրակից էլ չենք վախենայ, ասաց յոյնը, միայն հրամայիր, զօրապետ, և...

Նրանց խօսակցութիւնն ընդհատեց ծերունի Ստարկէն:

— Ինչ-որ մի բան է կատարւում, ասաց վերջինս. հեռաւոր հորիզոնի վրայ մի լոյս նկատեցի, որ մերթ անյայտանում էր, մերթ նորից երևում:

— Կարելի է դա Ալի փաշայի նաւերից մէկն է, խօսեց յոյնը և արագութեամբ մագլցեց կայմի վրայ ու հայեացքն ուղղեց դէպի ծովի ընդարձակ տարածութիւնը:

— Հեռւում շատ պարզ կերպով մի նաւ է երևում, ասաց յոյնը:

— Երևի գալերա*) է:

— Ոչ, միմիայն շեբեկա**), որի նաւախումբը երևի քսան մարդուց աւելի չի լինի կազմաւ:

*) Գալերա—առաջատար ու թիավար մարտանաւ, որը թիավարւում էր տաժանակիր աշխատանքի դատապարտածներով:

**) Շեբեկա—կոչւում էին հին ժամանակի փոքրիկ նաւերը

— Իսկ ռւմը կարող է պատկանել:

— Իհարկէ տաճիկներին, այդ արդէն պարզ երևում է:

Կարճ խորհրդակցութիւնից յետոյ որոշեցին յարձակել շերեկայի վրայ ու այն գերի վերցնել:

— Ուրեմն մարենք մեր լոյսը, ասաց ծերունի Ստարկէն ու գնաց հրաման տալու. իսկ զօրապետ Տեմպեստան, սինեօր Պերպլինիանօն, էլ՝ Կարդուրը և միւսները գինւած մնացին նաւի ափին:

Տաճկական շերեկան իրան երկար սպասել չը տւեց՝ մի կէս ժամից յետոյ արդէն բոլորորովին մօտեցել էր:

— Դէհ... դէպի կռիւ... յառաջ, գոռաց զօրապետ Տեմպեստան ու սուրը ձեռին թռաւ թշնամու նաւի տախտակամածի վրայ:

Մթութեան մէջ սարսափելի իրարանցում սկսեց:

Ինչպէս պարզեց, տաճիկները յարձակման չէին սպասում, նրանք բոլորովին անպատրաստ էին: Պահապանը առաջին վայրկեանում իրան բոլորովին կորցրեց, իսկ երբ ուշքի եկաւ, արդէն կապկապւած ու գերւած էր. միւսները աւելի վատ դրութեան մէջ էին, այնպէս որ ընդդիմադրութեան մասին խօսք անգամ չէր կարող լինել:

Նրանք անձնատուր եղան:

Որոշեցին նրանց գերել, շերեկան կապել

գալիօտին ու թողնել յոյն նաւաստիներին հսկակութեան տակ:

Իսկ իրանք էլ մակոյկ նստան ու դիմեցին դէպի ափը:

— Այժմ ճանապարհը բաց է, ասաց Նիկոլա Ստրադիօտօն. առաւօտեան մենք ամրոցումը կը լինենք:

Եւ իսկապէս՝ դեռ արեւը նոր էր ծագել, երբ մակոյկը մտաւ Հոլսսիֆ ամրոցի նաւահանգիստը:

VI

Հ Ո Ւ Ս Ս Ի Ֆ Ա Մ Ր Ո Յ Ո Ւ Մ

Մօտ տասը ըռպէ կիրճի մէջ քայլելուց յետոյ մեր ճանապարհորդներին առաջ մի բարձրաբերձ ու անուշիկ ամրոց բացւեց:

Դա Հոլսսիֆ ամրոցն էր*):

Պահապաններ բոլորովին չէին երևում, կարծես թէ նրանք միանգամայն ապահով էին:

Բայց երբ մօր ճանապարհորդները մօտեցան բերդին, նրա աշտարակների մէկից լսեց.

— Ո՞վ է:

*) Հոլսսիֆ ամրոցը գտնւում էր Կիպրոս կղզու արևելեան մասում, կառուցւած ապառաժի վրայ՝ անտաշ ու ամուր քարերից: Երկար տարիներ նա պաշտպանում էր ծովափը՝ եգիպտական ու տաճկական ծովահենների դէմ, իսկ 1570 թուականին ուժեղ դիմադրութիւն ցոյց տալով տաճկական զօրքերին, չը դիմացաւ ու ընկաւ: Սուլթան Սելիմ II-ը դը վերանորոգել տւեց այն ու իշխանութիւնը յանձնեց իւր սիրելի ծովակալ Ալի փաշայի թոռանը՝ Գարաշիային:

—Մերոնք են, պատասխանեց Նիկոլան տաճկերէն. նա լաւ տիրապետում էր բոլոր արեւելեան լեզուներին:

—Ո՞րտեղից էք գալիս, հարցրեց ենիշարինների զօրապետը, աշտարակից ցած իջնելով ու դիմաւորելով նրանց:

—Ֆամագոստայից:

—Ի՞նչ էք ուզում:

—Մեզ հրամայւած է ուղեկցել Մեդինայի փաշայի որդի՝ զօրապետ Համիդին:

—Ո՞րտեղ է նա:

—Այստեղ է, առաջ գալով պատասխանեց զօրապետ Տեմպեստան արաբերէն:

—Իմ տիրուհիս՝ Ալի փաշայի թոռը, բաղդաւոր կը համարէ իրան՝ քեզ հիւրնկալելու: Հետեւեցէք ինձ, էֆֆենդի:

—Իսկ կարո՞ղ եմ իմ սպասաւորներէս էլ հետս ներս բերել:

—Եթէ նրանք տաճիկներ են:

—Բոլորն էլ տաճկահպատակներ են:

—Այն ժամանակ նրանք մեզ մօտ անկեղծ ու սրտագին հիւրասիրութիւն կը գտնեն:

Նա հրամայեց ենիշարիներին հեռանալ. և եկողներին հրաւիրեց բերդի՝ այսպէս կոչւած՝ «պատուաւոր բակը», որը շքեղ զարդարւած էր արաբական ճաշակով:

Այստեղ խնդրելով զօրապետին հանգստանալ՝ նա հրամայեց սուրճ բերել:

Օրիորդը, լաւ գիտենալով տեղական սովո-

րութիւնները, խմեց սուրճը, կերաւ մի քանի կարկանդակ ու դիմեց զօրապետին:

—Իսկ ո՞ւր է Ալի փաշայի թոռը... Երևի քնած է դեռ:

—Ոչ, իմ տիրուհիս շատ վաղ է վեր կենում, նոյն. իսկ զինւորներից էլ վաղ: Նա այսօր գնաց տեսնելու քրիստոնեայ գերիներին, որոնք ուղարկւած են տղրուկ բռնելու: Շատ մեծ կարիք է զգացւում Ֆամագոստան պաշարող հիւանդ զինւորների համար:

—Իսկ դուք շատ գերիներ ունե՞ք:

—Քսանից աւելի:

—Արդեօք նրանց մէջը չըկայ ֆրանսիացի ազնւական կոմս լէ-Գիւսներ անունով մի մարդ:

—Լէ-Գիւսներ, — կրկնեց տաճիկը մտաբերել ուղեւով: Կայ, ինչպէս չէ, նա էլ ուղարկւած է տղրուկ բռնելու:

Օրիորդը բարկութիւնից ու սարսափից հագիւ զսպեց իրան: Մի քիչ հանգստանալով նա ասաց.

—Ահա այդ ազնւականի համար եմ եկել:

—Ի՞նչ ուզում ես նրան ազատել:

—Ինձ յանձնարարել են յետ տանել նրան Ֆամագոստա:

—Ո՞վ է քեզ այդպիսի յանձնարարութիւն տւել:

—Մուլէյ-էլ-Կադելը:

—Ի՞նչ, մեր սիրելի Մուլէյ-էլ-Կադելը, ուրախ բացականչեց ենիշարիների զօրապետը, ապա քիչ մտածելուց յետոյ աւելացրեց.

—Եթէ դու ուզում ես, ես քեզ կը տանեմ տղրուկ բռնելու տեղը, ուր դու հնարաւորութիւն կունենաս տեսնել թէ տիրուհուս և թէ այդ գերուն:

—Լաւ, ես պատրաստ եմ, գնանք:

—Մի ըստէից յետոյ թամբած ձիերը այստեղ կը լինին, ասաց տաճիկը:

Եւ իրաւ, հազիւ մի երկու ըստէ անցած սպասաւորը ներս բերեց գեղեցիկ նժոյգները:

—Մենք պատրաստ ենք, էֆֆենդի՛մ, ասաց տաճիկը, մօտենալով օրիորդին. ես արդէն մարդ ուղարկեցի տեղեկացնելու քո գալուստը: Գարաջիան շատ գոհ կը լինի տեսնել Մուլէյ-էլ-Կադելի պատգամաւորին:

—Միթէ նա անձամբ ճանաչում է Մուլէյ-էլ-Կադելին:

Տաճիկը խորհրդաւոր ժպտաց:

—Դու հարցնում ես թէ ճանաչում է: Ոչ միայն ճանաչում է, այլ նրա պատճառով օրէցօր հալւում ու մաշւում է:

—Ահ, ուրեմն տիրուհիդ նրան սիրում է:

—Կարծես թէ:

—Իսկ նա:

—Այնքան էլ շատ չի հետաքրքրւում.

—Ահա թէ ինչ, յանկարծ դուրս թռաւ օրիորդի բերանից. բայց բարեբախտաբար տաճիկ ուղարկութիւնից վրիպեց այդ:

Քիչ յետոյ ձիաւորները հասան մի ինչ-որ գիւղ, ուր հրապարակի մէջ տեղը մի գեղեցիկ

վարդագոյն վրան էր զարկւած, որի չորս կողմը ենիշարիները կարգով շարւել էին:

—Համեցէք այստեղ, էֆֆենդի՛մ, տիրուհիս քեզ սպասում է, դիմեց տաճիկը Տեմպեստային:

Վրանի դռան մօտ կանգնած յաղթանդամ արաբները յետ քաշւեցին ու զօրապետ Տեմպեստան, ներս մտնելով, խոնարհ բարև տւեց թախտի վրայ նստած Գարաջիային:

Որքան գեղեցիկ երիտասարդ է, բացականչեց Գարաջիան, չը կարողանալով զսպել իրան և անմիջապէս լուրջ կերպարանք ընդունելով հարցրեց արաբերէն.

—Ի՞նչ ես ուզում:

—Ես իսկոյն կասեմ քեզ, տիրուհի:

—Իսկ ո՞վ ես դու:

—Ես Մեդինայի փաշայի որդին եմ՝ Մուլէյ-էլ-Կադելից ուղարկւած պատգամաւոր:

—Ի՞նչ է ուզում նա ինձանից:

—Ես եկել եմ խնդրելու նրա անունից, որ դու քո քրիստոնեայ գերիներէից մէկին տաս նրան:

—Քրիստոնեայ գերիներից մէկի՞ն, զարմանքով հարցրեց Ալի փաշայի թուր: Բայց ձրին:

—Կոմս Գաստոն լէ-Գիւսերին, համարձակ պատասխանեց զօրապետ Տեմպեստան:

—Դա երևի այն ֆրանկն է, որին մենք Նիկողիայում գերի վերցրինք. բայց ի՞նչ է անելու նրան մեր յարգելի Մուլէյ-էլ-Կադելը:

—ձիշտն ասած, ես էլ չը գիտեմ... եթէ

չեմ սխալուում, նրան յանձնարարութեամբ ուղարկելու են Վենետիկ:

— Բայց ում հրամանով:

— Կարծեմ, մեծ վեզիր Մուստաֆայի:

— Միթէ մեծ վեզիրը չը գիտէ, որ այդ գերիները իմն են, և նա իրաւունք չունի որեւէ կարգադրութիւն անելու նրանց մասին:

— Ի հարկէ գիտէ, բայց չէ՞ որ նա բոլոր զօրքի հրամանատարն է, և ես պարտքս եմ համարում յիշեցնել քեզ, որ նրան շատ յարգում ու սիրում է ինքը մեծ սուլթանը:

— Իսկ ինձ ինչ:

— Ուրեմն դու հրաժարուում ես յանձել ինձ այդ երիտասարդին:

Պատասխանի փոխարէն թրքունին կանչեց սպասաւորին ու հարցրեց.

— Ինչո՞վ կարող ես հիւրասիրել պարոնին:

— Բացի մածունից ոչինչ չըկայ:

— Ախ դու անիրաւ... ոչինչ չես պահում...

Դէ, ինչ արած, բեր մածունը: Տեսնում ես, շարունակեց նա, գիմելով զօրապետ Տեմպետային, այստեղ ուրիշ ոչ մի բանով չեմ կարող քեզ հիւրասիրել, իսկ այնտեղ, ամրոցում, ես քեզ, իմ սիրելի ասպետ, այնպէս կը պահեմ, որ դու ինքդ չես ցանկանալ հեռանալ: Յետոյ նա սկսեց հարց ու փորձը.

— Իսկ ի՞նչ է անում Մուլէյ-էլ-Կադելը:

— Հանգստանում է ու կազդուրւում ստացած վէրքից:

— Ի՞նչ... միթէ նա վիրաւորւած էր... Էրբ:

— Մենամարտութեան մէջ նրան վիրաւորեց մի քրիստոնեայ ասպետ:

— Ուղղակի զարմանալի է... Ի՞նչպէս կարող էր պատահել այդ: Մուլէյ-էլ-Կադելը կուռմ անյաղթելի է... Իսկ դու... շարունակեց թրքունին, իմ սիրելի ասպետ, ինչպէս տեսնում եմ, դու նոյնպէս հերոս ես երևում:

Օրիորդը կարմրեց և առաջին բոպէն չը գիտէր, թէ ինչ պատասխանէ, բայց յետոյ խրոխտաբար ասաց.

— Եթէ քո ամրոցում կան անյաղթելի ասպետներ, թող դուրս գան մենամարտութեան. ես կարող եմ միաժամանակ երկուսի հետ էլ կուել:

— Լաւ, ես կը հարցնեմ Մետիւքին, կարելի է նա համաձայնի քեզ հետ կուել. նա նոյնպէս անյաղթելի է, նրանից լաւ կուող է միայն Մուլէյ-էլ-Կադելը:

— Ես, տիրունի, կաշխատեմ գործով ապացուցել իմ գէնքի ոյժը:

Գարաջիան նայում էր զարմացած:

«Որքան գեղեցիկ է, այնքան էլ բաջ. հետաքրքրական է՝ ինչն է նրա մէջ գերակշռում՝ բաջութիւնը, թէ՞ գեղեցկութիւնը. մենք այդ դեռ կը տեսնենք», մտածում էր նա:

Այդ բոպէին ծառաները ներս բերին մածունը՝ շքեղ, արծաթեայ մատուցարանի վրայ դրած:

— Խնդրեմ, էֆֆենդը՛մ, առայժմ սրանով բաւականացիր. ես ուզում եմ, որ դու մի քանի օր այստեղ մնաս. քո ընկերութիւնը ինձ շատ հաճելի է:

— Իսկ Մուլէյ-էլ-Կադէլը:

— Ոչինչ, նա կը սպասէ:

Երբ օրիորդը մածունը կերաւ վերջացրեց, Գարաջիան տեղից վեր կենալով ասաց.

— Հիմա մենք կարող ենք գնալ ամրոց, այնտեղ աւելի լաւ է, քան թէ այս անպիտան ճահիճում: Հա, ես մոռացայ հարցնել քո անունը:

— Համիդ-էլէօսորա:

— Տարօրինակ է՝ է-լ-է-օ-ն-ո-ր-ա...

Նրանք դուրս եկան վրանից, հեծան արդէն վաղուց պատրաստած նժոյգները ու արագ սլացան դէպի ամրոց:

Ամրոցի բակում զօրապետ Տեմպեստան ուղեց օգնել Գարաջիային ձիուց իջնելու, բայց նա մերժեց ասելով:

— Ես ձի հեծնել ու իջնել կարող եմ առանց ուրիշի օգնութեան:

Ապա նա շարունակեց.

— Խնդրում եմ, սիրելի ասպետ, ամրոցումս զգաս ինչպէս քո տանը. քո ամեն մի ցանկութիւնը ինձ համար օրէնք է, չնայելով որ ես սովոր չեմ հրամաններ լսելու:

Նրանք մտան ամրոցի փառաւոր ու չքեղ զարդարած դահլիճը:

Գարաջիան նստեց թախտի վրայ և Համիդին էլ հրաւիրեց նստել իրա կողքին:

Ծառաները սեղանը պատրաստեցին և մատուցին զանազան կերակուրներ ու ըմպելիքներ: Նրանք նստեցին ճաշելու:

Երբ ճաշը վերջացաւ, Գարաջիան հրամայեց կանչել Մետիւքին:

— Ինչո՞վ կարող եմ քեզ ծառայել, հարցրեց նա ներս մտնելով:

— Ես տխուր եմ, կը ցանկանայի մի քիչ զւարճանալ:

— Արդեօք կը հրամայեմ մակոյկ պատրաստել ծովային զբօսանքի համար:

— Ոչ, մակոյկը ինձ զւարճութիւն չի պատճառում:

— Բայց գուցէ կը ցանկանաք հնդկական ըմբշամարտը տեսնել:

— Ոչ, այն էլ վաղուց ձանձրացրել է ինձ:

— Ուրիշ բան չեմ կարող հնարել, տիրուհի:

— Ես կը ցանկանայի համոզւել, որ դու իսկապէս Հուսսիֆի առաջին քաջն ես:

— Ուրախութեամբ, տիրուհի. ես այդ կապացուցանեմ, բայց ուր է ինձ հաւասար հակառակորդը. ոչոք չի դուրս գալիս:

— Քեզ հաւասար հակառակորդ ես ճարել եմ: Ահա նա, ասաց Գարաջիան, ցոյց տալով զօրապետ Տեմպեստայի վրայ:

— Այդ երեխան... և դու ինձ համարում ես զրան հաւասար... դու ծիծաղում ես ինձ ձրայ, տիրուհի, կամ դուցէ այս երիտասարդի մահն ես ցանկանում. չը մոռանաս, որ նա յայտնի

մարդու որդի է. նրա պատճառով կարող ես շատ անախորժութիւնների հանդիպել:

— Ես քեզանից խորհուրդ չեմ հարցնում, Մետիւբը: ասաց զայրացած Գարաջիան. ուզում ես մենամարտել թէ ոչ:

— Լաւ, թող ես երեխայ լինիմ, — ասաց բարկացած օրիորդը. բայց, զօրապետ, ես գործով իսկոյն ցոյց կը տամ, թէ ինչպիսի երեխայ եմ:

Մետիւբը յիշեց, որ գործ ունի Մեդինայի փաշայի որդու հետ, ուստի լռեց:

— Ես պատրաստ եմ, տիրուհի, ասաց նա:

— Ուրեմն սկսենք, նկատեց օրիորդը:

Եւ երկու ասպետները իրար դէմ դուրս եկան:

Զօրապետ Տեմպեստան գեղեցիկ շարժումով հեռացրեց իր սուրը, այնպէս որ ամբողջ կուրծքը բաց էր հարւածի համար:

— Դու շատ վատահ ես, էֆֆենդըմ, և չիմանալով դիմացինիդ ոյժը, այդպիսի վտանգաւոր խաղեր ես անում:

— Ի՞նչ մի անհանգստանաք իմ մասին, նրկատեց զօրապետ Տեմպեստան, և հակառակորդի շարժումը նկատելով արագութեամբ կռացաւ, և հարւածը վրիպեց... իսկ ինքը արագութեամբ իր սրի ծայրը միեկ Մետիւբի կուրծքը:

— Առայժմ այսչափ, հանդարտ ասաց զօրապետ Տեմպեստան:

Տաճիկը գոռում էր ոչ այնքան ցաւից, որքան ամօթից:

— Սպանիր ինձ, խնդրում էր նա զօրապետ Տեմպեստային. միւսին է, այսուհետեւ այլեւ ինձ համար ամօթ է պարելը, ասում էր նա:

— Ես սովոր չեմ անգէն մարդկանց սպանելու, ասաց զօրապետ Տեմպեստան:

Գարաջիան հիացած նայում էր Տեմպեստային: «Քաջ, վեհ ու գեղեցիկ է այս երիտասարդը. Մուլէյ-էլ-Կադելից աւելի բարձր է սա», մտածեց նա և ապա դիմելով Մետիւբին ասաց.

— Դէ՛, գնա բժշկուիր, Մետիւբ, և միւս անգամ այդքան էլ վատահ մի լինիր ոյժիդ վրայ:

Եւ երբ Մետիւբը հեռացաւ, նա արագութեամբ դարձաւ օրիորդին.

— Արդեօք դու չէիր վախենալ Մուլէյ-էլ-Կադելի հետ մենամարտութեան դուրս գալու:

— Բոլորովին ոչ:

— Նա քո մտերիմ բարեկամն է, այնպէս չէ:

— Այո, ամենամտերիմը՝ իմ բարեկամներից:

— Բայց չէ որ լինում են այնպիսի հանգամանքներ, երբ նոյն իսկ ամենամտերիմները իրար դէմ սուր են բարձրացնում:

— Ես քեզ չեմ հասկանում, տիրուհի:

— Խնդրում եմ, ինձ Գարաջիա կանչիր:

— Լաւ. ես քեզ չեմ հասկանում, Գարաջիա:

— Լսիր՝ ու կը հասկանաս:

Յանկարծ նա վեր թռաւ տեղից, բարձրացրեց վառվռուն աչքերը իր ատելութեամբ ու կրակով, կտրեց վզից կախած թանկագին մարգարտեայ մանեակը ու խուլ ձայնով ասաց.

—Ա՛խ, որքան գեղեցիկ էր նա... Առաջին անգամ ես նրան տեսայ դեռ ջահէլ հասակում... Նա բոլորովին դեռ երեխայ էր... նրան օգնութեան էին ուղարկել մեր նաւատորմին: Նա կարծես ինքը կուէի աստուածը լինէր: Նրա համար ոչ մի արգելք գոյութիւն չունէր. անվախ ու հանգիստ նրա արիւնոտ սուրը պսպղում էր կռուողների առաջին շարքում, ուր տագնապը սաստիկ էր և մահը՝ անխուսափելի: Նա կարծես թէ արհամարհում էր մահը, և աներկիւղ դիմաւորում նրան:

Ահա այդ օրւանից ես նրան սիրեցի, սիրեցի խելագարի պէս՝ մոռանալով ամեն բան. իսկ ինքը... ո՛հ... նա նոյն իսկ չէր ուզում նայել ինձ վրայ: Ես նրա աչքում ոչինչ չարժէի, ես՝ Գարաջիան՝ Ալի փաշայի թոռը... Ոհ... ինչպիսի՜ խայտառակութիւն... և այդ խայտառակութիւնը միայն արեան գնով կարելի է լուանալ...

Թրքուհու աչքերը ցւեցին արցունքով, և նա, ընկնելով օրիորդի կրծքին, լաց էր լինում հեկեկալով:

—Գարաջիա, ասաց օրիորդը. ով էր այդ երեկի ասպետը, որ հրաժարեց քո սիրուց:

—Ո՛վ, բացականչեց Գարաջիան. երբ դու համաձայնես նրան սպանել, այն ժամանակ կասեմ:

—Բայց ով է, վերջապէս:

—Նա:

—Բայց ով է նա. շատ անորոշ է ասածդ:

Գարաջիան մի քիչ հանգստացաւ, նստեց էլէօնորայի կողքին և դողդոջուն ձայնով շարունակեց.

—Նա, ով յաղթեց Մետիւքին...

—Ես դարձեալ չեմ կարողանում հասկանալ, թէ ում մասին է խօսքդ:

—Համիդ, դու եկել ես տանելու քրիստոնեային:

—Իհարկէ:

—Լաւ, նրան բեզ կը տամ, բայց երկու պայմանով:

—Ասա, տիրուհի:

—Առաջինը՝ որ դու մենամարտութեան դուրս գաս Մուլէյ-էլ-Կադելի դէմ, և կուէի մէջ սպանես նրան...

—Դու ցանկանում ես, որ ես սպանեմ Մուլէյ-էլ-Կադելին, սարսափած բացականչեց օրիորդը:

—Դու նրանից վախենում ես, էֆֆենդը՛մ:

—Ես ոչոքից և ոչնչից չեմ վախենում, պատասխանեց Տեմպեստան:

—Իսկ եթէ չես վախենում, սպանիր նրան:

—Բայց ինչո՞ւ համար, ոչ մի պատճառ չը կայ, առարկեց Տեմպեստան:

—Տարօրինակ հարց. եթէ ուզենաս՝ դու միշտ մի ուրիշէ պատճառ կարող ես գտնել: Դուք, սղաժարդիկդ և մանաւանդ զինուորներդ միշտ յարմար առիթ կարող էք ունենալ:

— Ես շատ եմ պարտական Մուլէյ-էլ-Կազեյին և իմ երախտիքս ինձ...

— Լսիր. հայրս ու ես ընդհանրապէս չենք հասկանում, թէ ինչ բան է երախտիքը. դա թուլամորթների ստեղծած մի առարկութիւն է... Եթէ դու նրան փող ես պարտ՝ ես կը վճարեմ, դրա մասին մի մտածիր անգամ:

— Աշխարհիս բոլոր հարստութիւնը չի կարող փոխարինել այն զգացմունքներին, որ ես տածում եմ դէպի նա:

— Այդ բոլորը ինձ համար միևնոյն է: Եթէ համաձայն ես պայմանիս՝ գերին արդէն քոնն է, իսկ եթէ ոչ՝ դու ազատ ես այս րոպէից... ջուր կը երկուսից մէկը:

— Իսկ ի՞նչ է քո երկրորդ պայմանը, հարցրեց Տեմպեստան:

— Երբ այդ քրիստոնեային հասցնես Փամագոստա, իսկոյն և եթ վերադառնաս ինձ մօտ:

— Թոյլ տուր մի ըոպէ մտածելու:

Եւ դեսուհին իբրև թէ խորասուզեց իր մտքերի մէջ: Մի քիչ յետոյ Գարաջիան հարցրեց.

— Դէհ, որոշեցիր:

— Այո, ընդունում եմ պայմանդ:

— Ուրեմն դու կը վերադառնաս:

— Այո, երբ սպանեմ Մուլէյ-էլ-Կազեյին:

— Ուրեմն, վաղը առաւօտեան գերին այստեղ կլինի քո տրամադրութեան տակ. իսկոյն ես մարդ կուղարկեմ նրան այստեղ բերելու:

Գարաջիան արագ-արագ ման էր գալիս դահլիճի մէջ:

— Հիմա, իմ սիրելի Համիդ, գնա հանգստացիր: Գարաջիան պատին մօտենալով փոքրիկ մուրճով խփեց այնտեղ կախած արծաթեայ տախտակին:

Ներս մտաւ սպասաւորը:

— Ուղեկցեցէք պարոնին իրա սենեակը, հրամայեց նա. բարի գիշեր, Համիդ:

Օրիորդը, երբ միայնակ մնաց իրա սենեակում, առանց հանուելու, ընկաւ անկողնի վրայ ու խոր քուն մտաւ:

Առաւօտեան նոր էր վեր կացել, երբ ներս մտաւ սպասաւորը:

— Տիրուհիս քեզ սպասում է, — ասաց նա խոնարհ գլուխ տալով:

— Լաւ, գնանք. բայց ես առաջ ուզում եմ տեսնել սպասաւորներին. սպասիր ինձ այստեղ:

Օրիորդը դուրս եկաւ պալատից, անցաւ բակը ու մտաւ վրանը, որտեղ տեղաւորւել էին նրա ընկերները:

— Արդեօք մարդ ուղարկեցիր, որ ջրասոյգ անեն մեր գերած նաւը, հարցրեց նա բարեկեղծ:

— Այո, օրիորդ, պատասխանեց Նիկոլա Սարազիօսօն:

— Մեր գործը շատ աջող է գնում, բրեկի մի երկու ժամից յետոյ կոմս լէ-Գիւսների հետ միասին ճանապարհ կընկնենք այստեղից, ու նա պատմեց ամեն ինչ:

— Բայց չէ՞ք վախենում, օրիորդ, որ կոմսը մեզ հանդիպելիս որևիցէ կերպով ցոյց տայ իր ուրախութիւնը, չիմանալով թէ բանն ինչու՞մէ, և այդպիսով ամբողջ գործը վերջին բոպէին փրկացնէ, հարցրեց սինեօր Պերպինիանօն։

— Իսկապէս այդ մասին բոլորովին չէի մըտածել։ Դա շատ լուրջ հարց է. իսկ ի՞նչպէս անենք։

— Ես այդ ինձ վրայ եմ վերցնում, ասաց Նիկոլա Ստրադիօտօն. բոլորն էլ գիտեն, որ ես քո սպասաւորն եմ, ուստի յարմար պատճառ կը հնարեմ կոմսի հետ տեսակցութիւն ունենալու և նրան ամեն ինչ կը բացատրեմ։

— Դէ ես գնում եմ, ասաց օրիորդը, դուրս գալով վրանից։

— Քրիստոնեային արդէն բերել են, դիմաւորեց նրան Գարաշիան. եկ, իմ սիրելի ասպետ, նստի՛ր այստեղ, ասաց նա, իր կողքին թախտի վրայ տեղ ցոյց տալով. մի քանի ժամից յետոյ մենք բաժանուելու ենք, այնպէս չէ։

— Այո, Գարաշիա, բայց ոչ երկար ժամանակով։

Մի ժամից յետոյ բերդի հրապարակի վրայ կարգով շարւել էին երկու խումբ զինւորներ. առաջինը՝ սինեօր Պերպինիանօն, էլ՝ Կադուրը, Նիկոլա Ստրադիօտօն, Սիմէօնը և երկու յոյն նաւաստիները, իսկ երկրորդը՝ Գարաշիայի եփիչաւորները, իրանց գլուխ ունենալով անյաղթ Մետիւրին։ Նրանից մի քիչ հեռու, ձիու վրայ նստած

կոմս լէ-Գիւսերը իրա բաղդի որոշմանն էր սպասում, երկու արաքների հսկողութեան տակ։

Բոլորը անհամբեր սպասում էին Գարաշիայի և Համիդի դուրս գալուն։

Սակայն, նրանք էլ իրանց երկար սպասել չը տւին։

Մի քիչ յետոյ Գարաշիան դքսուհու հետ դուրս եկաւ պալատից։ Զօրքը ուրախ ողջունեց նրանց։

— Դէ, բարի ճանապարհ. ահա քեզ ուզածդ քրիստոնեան, ասաց Գարաշիան, ցոյց տալով կոմս-լէ-Գիւսերի վրայ։

Օրիորդը երեսը դարձրեց դէպի իր սիրեցեալ փեսան ու հազիւ կարողացաւ զսպել իրան։

«Աստուած իմ, որքան նա փոխւել, մաշւել ու քայքայւել է», մտածեց Տեմպեստան։

Սակայն, երբ նրանց հայեացքները միմեանց հանդիպեցին, կոմսը զսպեց իր յուզմունքը և մնաց հանգիստ ու սառնասիրտ։

— Շնորհակալութիւն, ասաց օրիորդը Գարաշիային. ես կը հասցնեմ այս քրիստոնեային Ֆամադոստա, կը մենամարտեմ Մուլէյ-էլ-Կադելի հետ, կը սպանեմ նրան և անյապաղ կը վերադառնամ Հոլստիֆ։ Իսկ այժմ մնաս բարով, իմ սիրելի Գարաշիա։

Թրբուհին ցանկութիւն յայտնեց ճանապարհ դնել նրանց մինչև ծովի ափը։

Նրանք նստան առաջուց պատրաստւած նժոյգները ու արագութեամբ քշեցին դէպի նաւահանգիստ։

Նաւը վաղուց արդէն հեռացել ու անյայտացել էր հորիզոնի ետեւը, իսկ Գարաջիան յուսալի հայեացքով դեռ անշարժ կանգնած ճանապարհ էր ձգում նրան: Յանկարծ նա ուժգին մտրակեց ձիուն ու խելագարի նման քշեց դէպի ամրոցը:

Հաղիւ ճանապարհի կէսը անցել էր, երբ մի անծանօթ ենիչար ձիաւոր նրա առաջը կտրեց:

— Արդեօք ես բաղդ ունիմ խօսելու մեծ ու հռչակաւոր Ալի փաշայի գեղեցկունի թոռան հետ, հարցրեց անծանօթ զինւորը:

— Այո, շտապ պատասխանեց նրան Գարաջիան. ես Ալի փաշայի թոռն եմ, ի՞նչ ես ուզում:

— Ուրքան ուրախ եմ. ես կարծում էի, թէ ամրոցում քեզ չեմ կարող հանդիպել: Արդեօք քրիստոնեաները դեռ այստեղ են...

— Ի՞նչ քրիստոնեաներ...

— Նրանք, որոնք եկել էին կոմս-լէ-Գիւսերին տանելու:

— Մի՞թէ նրանք քրիստոնեաներ էին, գողաց Գարաջիան, միանգամայն իրան կորցնելով:— Իսկ դու ո՞վ ես...

— Երբ դեռ քրիստոնեայ էի, ինձ զօրապետ Լաշչինսկի էին կանչում, իսկ այժմ ես կրում եմ մահմեդական անուն՝ Իւսուֆ-Համմադա, որը հազիւ թէ քեզ յայտնի լինի: Ես...

— Լաւ, նորից կտրեց շատախօս զօրապե-

տին Գարաջիան. ուրեմն նրանք ինձ խաբեցին... ուրեմն Համիդը...

— Նրա անունը Համիդ չէ, այլ զօրապետ Տեմպեստա...

— Ի՞նչ... այդ ասպետը զօրապետ Տեմպեստան էր...

— Ոչ թէ ասպետը, այլ ասպետունին, որովհետեւ նրա կեղծ անունն է զօրապետ Տեմպեստա, իրօք նա դուքս դ'Եթովի դուստրն է...

— Ո՛հ... ես բոլորովին խայտառակեցայ... ինձ այսպէս յիմարաբար խաբեցին... Մետիւք, գողաց Գարաջիան. շուտ գնա նրա յետեից. որտեղ էլ որ լինի, որտեղից էլ որ ուզում ես, գտիր բեր նրան... լսում ես. առանց Համիդին յետ չք գաս, բայց անպատճառ կենդանի լինի. ես ուզում եմ կենդանի տեսնել նրան:

VI

Ա Ն Հ Ա Ի Ա Ս Ա Ր Կ Ռ Ի Ի

Կղզին իր վեհ ամրոցով արդէն բոլորովին կորել էր տարածութեան մէջ:

Նաւը արագութեամբ առաջ էր ընթանում: Նրա տախտակամածի վրայ կանգնած էր զօրապետ Տեմպեստան լէ-Գիւսերի հետ. նրանք մեղմ խօսում էին. չէ՞ որ այնքան ասելու ու խօսելու բաներ ունէին:

Այդ միջոցին նրանց մօտեցաւ Նիկոլա Ստրադիօտօն:

— Զօրապետ, ասաց նա. հեռու մի ինչ-որ նաւ է երևում. շատ հաւանական է, որ տաճիկները մեզ հետամուտ են լինում... Կռիւր անխուսափելի է...

Կոմսը սաստիկ գունատեց, սակայն, վայրկենաբար զսպելով իրան, բարձրաձայն կանչեց.

— Ի վէ՛ն, ի վէ՛ն...

Մի քանի րոպէից յետոյ, նաւը միանգամայն պատրաստ, զինւած սպասում էր թշնամու մօտենալուն:

Ամենքը քաջութեամբ կատարում էին իրանց պարտականութիւնը:

Ծերունի Ստարկէն, Նիկոլա Ստրադիօտօն նաւն էին ղեկավարում. զօրապետ Տեմպեստան, Կոմսը, սինեօր Պերպինիանօն, էլ՝ Կադուրը սուրը ձեռներին կանգնած էին կռուողների առաջին շարքում:

Յանկարծ զօրապետ Տեմպեստային մօտեցաւ մի ինչ-որ արար:

— Միթէ տիրուհին արդէն մոռացաւ, որ իմ պարոնը յանձնարարել էր ինձ դժւար ընկերութիւն օգնել քեզ:

Դժբախտին բարձրացրեց գլուխը ու տեսաւ իր առաջ կանգնած Բէն-ՏաէլինՄ — ուլէյ-էլ-Կադելի հաւատարիմ սպասաւորին:

— Ի՞նչ ես ուզում, հարցրեց օրիորդը:

— Իմ տէրը հրամայեց ինձ իսկոյն և եթ

իմաց տալ իրան, եթէ քեզ մի որևիցէ վտանգ սպառնայ...

— Բայց ի՞նչ ես ուզում անել դու:

— Լողալով հասնել մինչև ափ:

— Բայց չէ՞ որ ափը սաստիկ հեռու է, և հազիւ թէ կարողանաս հասնել:

— Բէն Տաէլը լաւ լողորդ է, նրա համար գոյութիւն չունի ոչ տարածութիւն և ոչ արգելք:

Եւ նա վերջացնելով այս խօսքերը արագութեամբ իրան նետեց ջուրը:

Իսկ մի քանի վայրկեանից յետոյ նրա սև գլուխը մի քանի անգամ երևալուց յետոյ կորաւ ալիքների մէջ:

Այդ միջոցին տաճկական նաւից, որ արդէն բոլորովին մօտեցել էր, որոտաց առաջին թընդանօթը, ու տախտակամածի յատակը փշրեց. դրան հետևեց երկրորդը, երրորդը ու այդպէս անվերջ...

Կռուի տագնապը ուժգին էր... Քրիստոնեաներն էլ յետ չը մնացին, ամեն մի հարածին նրանք էլ պատասխանեցին հարածով: Զօրապետ Տեմպեստան ու Կոմս լէ-Գիւսերը թէ օրինակով և թէ խօսքով խրախուսում էին բոլոր կռուողներին:

— Պատրաստեցէք, գոռաց Կոմսը, թշնամին ուզում է մեզ ոչնչացնել...

Նա դեռ չէր վերջացրել իր խօսքը, երբ մի

գնդակ դիպաւ նրա կրծքին: Նա վերքը բռնելով վայր գլորւեց գետին:

— Գաստոն, իմ սիրելի Գաստոն, բացականչեց օրիորդը կորցնելով իրան ու չոքեց իր սիրելի փեսայի առաջ:

Էլ կադուրը ու մի յոյն զինւոր զգուշութեամբ բարձրացնելով վիրաւորին տարան ներս:

— Ոչինչ... դատարկ բան է... շուտով կանցնի, հազիւ կարողանում էր արտասանել կոմսը. գնդակը դիպաւ կրծքիս... բայց վտանգ չկայ...

— Ոհ, անիծեալներ, դուք նրան սպանեցիք, գոռաց օրիորդը բարձրացնելով կոմսի ձեռից ընկած սուրը:

— Ինձ մօտ եկէք, սիրելի ընկերներ, վրէժ առնենք այդ անիրաւներից... դէհ յառաջ...

Սակայն, արդէն ամեն բան վերջացած էր: Շատերը մեռած, ընկած էին, միւսները վիրաւոր, մնացածներն էլ գերի էին բռնւած:

Տեսնելով, որ իր կոչին պատասխան տուող չկայ, օրիորդը դէն գցեց իր սուրը:

— Բռնեցէք ինձ, ինչ ուզոււմ էք արէք ինձ հետ, ես ձեր գերին եմ, ասաց նա յուսահատւած:

Նրան մօտեցաւ Մետիւքը:

— Օրիորդ, ասաց նա, ինձ հրամայւած է բեզ ձեռք չը տալ, ես միայն քեզ պիտի տեղափոխեմ իմ նաւը:

Նա հրամայեց նոյնն անել և մնացած գերիներին հետ:

Մետիւքը օրիորդի հետ քաղաքավարի էր վարւում: Նա նրան առաջարկեց իր բաժանմունքը, իսկ ինքը տեղափոխւեց զինւորների մասը: Հազիւ օրիորդը մնաց մենակ, փակւած իր կայիւտում (նաւասենեակում), երբ դուռը բացւեց ու ներս մտաւ զօրապետ Լաշինսկին:

— Ներողութիւն, օրիորդ, որ ես խանգարեցի ձեր հանգիստը, ասաց նա ժպիտը երեսին, բայց ես ձեզ մի շատ կարևոր ասելիք ունեմ:

— Այդ դժւ էք, սինեօր Լաշինսկի, ասաց զայրացած օրիորդը, ի՞նչ էք ուզում:

— Արդեօք դուք գիտէք, թէ ի՞նչ է սպասում ձեզ, հարցրեց Լաշինսկին:

— Ի հարկէ, կամ մահ, կամ տանջանքներ:

— Իսկ գիտէք թէ Մետիւքը ձեզ ուր է տանում:

— Ի հարկէ գիտեմ. Հոսսիֆ ամրոցը, Գարաշիայի մօտ. բայց ասացէք խնդրեմ, ի՞նչ էք ուզում դուք ինձանից, վերջապէս ինձ հանգիստ էք թողնելու թէ ոչ:

— Մի վրդովւէք, օրիորդ, ես եկել եմ ձեզ ազատելու:

— Ի՞նչ, ազատելու:

— Այո, ձեզ բոլորիդ:

— Նոյն իսկ կոմսին:

— Այո, նոյն իսկ կոմսին:

— Երևի ձեր մէջ խիղճը խօսեց:

— Էհ, օրիորդ, խղճի մասին խօսք անգամ չի կարող լինել: Ձեզ համար սիննոյն չէ... ես ու-

դում եմ ձեզ ազատել, բայց միայն մի պայմանով:

— Ասացէք. դուք երեւի որոշ գումար էք ուզում, ես պատրաստ եմ վճարելու ձեր ուզածը, ես շատ հարուստ եմ...

— Օրիորդ, կտրեց նրան զօրապետ Լաշչինսկին, փող չէ իմ ուզածը. դրամ ես միշտ գէնքովս էլ կարող եմ ճարել:

— Ապա ի՞նչ է ձեր ուզածը, հարցրեց օրիորդը զարմացած:

— Սօսքս ձեր մասին է, օրիորդ:

— Իմ մասի՞ն... պարզեցէք ձեր միտքը, սինեօր Լաշչինսկի:

— Սօսքս, այո, ձեր մասին է. ես առաջարկում եմ ձեզ պատիւս ու ազգանունս:

— Օրիորդը հազիւ կարողացաւ զսպել իր զայրոյթը:

— Բայց չէ՞ որ ես փեսայ ունեմ:

— Որը այդպիսի ծանր վէրքից յետոյ հազիւ թէ կենդանի մնայ, կտրեց նրան Լաշչինսկին. բացի այդ, նոյն իսկ եթէ մնայ էլ, ի՞նչ կայ որ, կարելի է հեռանալ ու բաժանւել նրանից:

— Լաւ, ասաց օրիորդը, իսկապէս կարելի է կոմսը չը լաւանայ, իսկ մենք անպատճառ ազատւելու ենք. ես համաձայն եմ, սինեօր Լաշչինսկի, ես ընդունում եմ ձեր առաջարկը, սակայն երդւեցէք, որ չէք խաբում ինձ:

— Երբեք եմ թէ խաչով և թէ կիսալուսնով: Կէս ժամից յետոյ, շարունակեց նա, մեր

նաւը կրակի մէջ կը լինի ու այն ժամանակ մենք կազատւենք: Այդ բոլորը ես առաջուց մտածել ու հաշուել եմ: Ժամանակը շատ թանգ է, ուստի ես ստիպւած եմ հեռանալ:

Եւ նա ուրախ ուրախ դուրս եկաւ օրիորդի կայիւտից:

Օրիորդը մենակ մնալով խորասուզեց իր մտքերի մէջ, երբ նաւի վրայ չորս կողմից սարսափելի իրարանցում սկսեց:

— Հրդեհ, հրդեհ, գոռում էին տաճիկները խելագարի նման վազվզելով այս ու այն կողմը:

— Շուտով մակոյկներ իջեցրէք, հրամայեց Մետիւքը. ահա հեռուն երևում է մի փոքրիկ կղզի, ուղղւենք դէպի այն կողմը:

Էլ ոչոք գերիների մասին չէր մտածում, ամենքը ուզում էին ազատւել, ուստի իրար հըրելով, ջուրը գցելով աշխատում էին մակոյկում տեղ բռնել:

Լաշչինսկին դիմեց հիւանդների բաժանմունքը, որտեղից էլ՝ կադուրը ձեռների վրայ դուրս էր հանում վիրաւոր կոմսին:

— Դու աւելի լաւ կանես, եթէ օգնես տիրուհուդ, — ասաց նա արաբին, իսկ ես կը տանեմ կոմսին:

— Այդ ի՞նչ աղմուկ է, հարցրեց օրիորդը, երբ էլ՝ կադուրը ներս մտաւ նրա բաժանմունքը:

— Փախչենք, օրիորդ, կրակը արդէն բռնել և ամբողջ նաւը. մի քանի վայրկեանից յետոյ նոյնիսկ դուրս գալու ճանապարհ չի լինի:

— Իսկ կոմսը՞, սինեօր Պերպինիանօն, ծերունի Ստարկէն, հարցրեց օրիորդը:

— Ահա և նրանք, պատասխանեց էլ՝ Կադուրը, ցոյց տալով նրանց վրայ, երբ դուրս եկաւ օրիորդի հետ միասին տախտակամածը:

Նրանց մօտեցաւ զօրապետ Լաշչինսկին, վիրաւոր կոմսին գրկած:

— Նստեցէք, օրիորդ, ասաց նա, իսկ ես ձեր յետեից կը գամ. շտապեցէք, օրիորդ, թէ չէ մակոյկը կարող է հեռանալ:

Հազիւհազ էլ՝ Կադուրը կարողացաւ տեղ ձարել մակոյկում դքսուհու համար:

Զօրապետ Լաշչինսկին, օգտւելով այդտեղ տիրող շփոթից, յետ մնաց քրիստոնեաներից ու ազատւելով ամբոխից, վազեց նաւի միւս մասը, ուր կրակը սաստիկ էր, որտեղ ոչ ոք չը կար: Նա արագութեամբ քցեց վիրաւոր կոմս լէ-Գիւսերին կատաղած ալիքների մէջ:

— Վերջապէս կարողացայ ազատւել քեզանից, ուրախ բացականչեց նա. անկասկած, օրիորդը հիմա իմ կը լինի:

Յետոյ նա արագութեամբ իրեն ձգեց ծով, ու լողալով ուղղեց դէպի մակոյկը:

— Ազատեցէք ինձ, աղաչում եմ, խնդրեց նա:

— Մենք առանց բեզ էլ շատ ենք, պատասխանեց մի ինչ որ տաճիկ գինւոր:

— Ոչ, այստեղ մի ազատ տեղ կայ, ասաց միւսը, եկ շուտով, զօրապետ:

— Կեցցէք, տղայք. երբ հասնենք ափը, ես կը նւիրեմ ձեզ յիսուն ցեխին:

Նրանց մակոյկը վերջինը հասաւ կղզի. արդէն բոլորը հաւաքւած էին:

— Իսկ ռրտեղ է կոմսը, դիմեցին նրան:

— Միթէ նա դեռ չէ հասել. իսկ ես կարծում էի, որ նա ձեզ հետ պիտի լինի: Զը լինի՞ թէ նրան մի որեւիցէ դժբախտութիւն պատահեց:

Օրիորդը, լսելով այդ խօսքերը, ուշաթափւած գետին ընկաւ:

Սինեօր Պերպինիանօն ու էլ՝ Կադուրը օգնութեան հասան նրան:

— Ի՞նչ արիր կոմսին, — ասա, անպիտան, մօտեցաւ նրան ծերունի Ստարկէն. չէ՞ որ էլ՝ Կադուրը տեսաւ ինչպէս դու նրան գրկած բերում էիր:

— Այո, այդպէս է... բայց... յետոյ բժիշկը գտաւ, որ ինքը աւելի լաւ կը տանի կոմսին... և ես հիւանդին յանձնեցի նրան. իսկ այդ ժամանակ ինձ վրայ էլ յարձակեցին չորս տաճիկ գինւորներ... ես ստիպւած էի պաշտպանւել... Իսկ յետոյ երբ ես լող էի տալիս, պարզ լսեցի, ինչպէս բժիշկը ասում էր բարկացած՝ ոչ ոք իրաւունք չունի ձեռք տալու վիրաւորին... էլ ես չը զիտեմ, թէ ինչով վերջացաւ...

Այդ ըոպէին մօտ եկաւ Մետիւքը:

— Ի՞նչ ենք անելու այժմ, հարցրեց նրան Լաշչինսկին:

— Ես խսկոյն մարդ եմ ուղարկելու, որ Հուս-սիֆից մեզ համար մի նաւ ուղարկեն. իսկ մինչև այդ մենք կըսպասենք այստեղ: Ուրիշ ելք չը կայ:

— Դու այդպէս էլ կարծիր, որ մենք հանգիստ կը սպասենք նաւի գալստեանը, փնթփրնթաց իր քթի տակ ծերունի Ստարկէն:

VII

Ա Ձ Ա Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն:

Բէն-Տայէլը ալիքների դէմ երկար մաքառելուց յետոյ, վերջապէս կարողացաւ ափ դուրս գալ: Բայց չը նայած իր յոգնածութեանը, նա կանգ չառաւ, այլ արագօրէն դիմեց Մուլէյ-էլ-Կադելի բանակը:

Մի քանի ժամից յետոյ նա կանգնած էր իր սիրելի պարոնի առաջ:

— Դու վատ լուրեր ես բերել, հարցրեց նրան Մուլէյ-էլ-Կադելը:

— Այո, պարոն, պատասխանեց արաբը. քրիստոնեաները փախուստի փորձ կատարեցին, նրանց հետամուտ եղաւ Մետիւքը և բռնելով նորից գերի տարաւ:

— Իսկ ի՞նչ ես կարծում, Մետիւքը ղրտարած կը լինի նրանց:

— Ի հարկէ ամբողջ, Գարաշիայի մօտ:

— Այժմ մենք նորից ենք պատահելու միմեանց, ասաց Մուլէյ-էլ-Կադելը բարկացած, բայց այս վերջին անգամը կը լինի:

— Թո՛ղ տուր նկատելու, որ այդ կնոջ հետ շատ դժւար է մրցել, ասաց Բէն-Տայէլը:

— Բայց ո՛չ ինձ համար, ես շատ ուժեղ եմ և բոլոր բանակը սիրում է ինձ և ո՛չ որ ձեռք չի ըրածրացնի ինձ վրայ:

— Սակայն, նա կարող է այնպէս անել, որ Պոլսից բեզ մետաքսեայ պարան*) ուղարկեն:

— Դու հանգիստ եղիր, իմ մտերիմ Բէն-Տայէլ, նա այդ չի անի... այժմ դու գնա երեսուն ձիաւոր զինուոր հաւաքիր, ինձ համար նոյնպէս մի լաւ ձի պատրաստիր... մենք կը գնանք Հուսսիֆ ամրոցը ցամաքային ճանապարհով:

Արաբը դուրս գնաց վրանից՝ իր տիրոջ հրամանը կատարելու:

Մի քանի ժամից յետոյ Հուսսիֆ ամրոցի մօտ, պարսպի տակ, պատրաստ կանգնած էին մի խումբ լաւ զինւած քաջեր. երկու զինուոր նրանցից բաժանւելով, դիմում էին դէպի ամրոցի գլխաւոր մուտքը:

Դա Մուլէյ-էլ-Կադելն էր իր հաւատարիմ Բէն-Տայէլի հետ միասին:

Կանգ առնելով դռան առաջ Մուլէյ-էլ-Կադելը բարձրաձայն կանչեց.

*) Հին ժամանակները երբ տաճկաց ուղթանները դժգոհ էին լինում բարձրաստիճան մահմեդականներից, նրանց իբրեւ ընծայ՝ չքեղ տուփի մէջ մետաքսեայ պարան էին ուղարկում կախուելու համար:

— Ես Մուլէյ-էլ'-Կադելն եմ, յայտնեցէք ձեր տիրուհուն, որ ուզում եմ նրան տեսնել:

— Մուլէյ-էլ'-Կադել, Մուլէյ-էլ'-Կադել, լըս-ւում էր չորս կողմից, կեցցէ քաջ Մուլէյ-էլ'-Կադելը, մեր զօրքերի պարծանքը:

Սպասաւորներին մէկը մօտենալով ասպետին ու խոնարհ զլուխ տալով ասաց.

— Տիրուհիս քեզ սպասում է:

Մուլէյ-էլ'-Կադելը իջաւ ձիուց, մօտեցաւ Բէն-Տայէլին և ականջին ինչ-որ խօսք ասաց. վերջինս զլսով համաձայնութեան նշան արաւ:

— Դէհ, գնանք տիրուհուդ մօտ, դիմեց սպասաւորին Մուլէյ-էլ'-Կադելը:

Նրանք մօտան այն դահլիճը, որտեղ քիչ առաջ Գարաշիան հիւրասիրել էր զօրապետ Տեմպեստային:

— Այդ դձու ես, Մուլէյ-էլ'-Կադել, դիմեց նրան Ալի փաշայի թոռը: Ի՞նչը ստիպեց քեզ գալ ամրոց...

— Իմ ցանկութիւնս է իմանալ, թէ ի՞նչ եղաւ քրիստոնեայ օրիորդը...

— Ահա թէ ինչ, դու եկել ես այդ անպիտան օրիորդի համար, որը խաբեց ու խայտառակեց ինձ. բայց դու գիտե՞ս արդեօք, թէ ի՞նչ է քեզ սպասում այդ քրիստոնեաներին պաշտպանելու համար:

— Ես ոչնչից չեմ վախենում:

Դու կարծում ես թէ Մուստաֆան ու Սելիմը այդ դէպքի վրայ ուշադրութիւն չե՞ն դարձնելու:

— Ես նրանցից էլ չեմ վախենում, զօրքը ինձ սիրում է ու հաւատարիմ է:

— Այն ժամանակ դու կարող ես Սուլթանից իբր նւէր ստանալ մետաքսեայ պարան:

— Պոլիսը հեռու է, և ճանապարհին կարող է կորչել այն:

— Ուրեմն դու ինձ պատասխան չե՞ս ուզում տալ, բարկացած հարցրեց Մուլէյ-էլ'-Կադելը:

— Ոչ. այդպիսի հարցերին ես պատասխան չունեմ:

— Այն ժամանակ մնաս բարեւ, ասաց Մուլէյ-էլ'-Կադելը. ես իմ անելիքս կանեմ:

Եւ նա արագութեամբ դուրս եկաւ Գարաշիայի պալատից:

Խումբը բախում արդէն սպասում էր նրան:

— Գնանք, իմ քաջ ընկերներ, ասաց Մուլէյ-էլ'-Կադելը, ձին հեծնելով:

Ու խումբը դուրս եկաւ ամրոցից: Հազիւ թէ նրանք մի կէս ժամայ ճանապարհ անցած լինէին, երբ քարափի միջից դուրս եկաւ կիսամերկ մի մարդ:

Զինուորները խսկոյն մերկացրին իրանց սրերը:

— Ո՞վ ես, ի՞նչ ես ուզում, գողացին նրանք:

— Այդ դձու ես, Նիկոլա Ստրադիօտօ, զարմացած հարցրեց նրան Բէն-Տայէլը. այդ ռիտեղից:

— Ի՞նչ մարդ է սա, հարցրեց Մուլէյ-էլ'-Կադելը իր սպասաւորին:

— Սա օրիորդի խմբի յոյներին է, պատասխանեց Բէն-Տայէլը:

— Բայց ի՞նչպէս ընկար այստեղ, հարցրեց Մուլէյ-էլ-Կադելը եկերին:

— Թոյլ տուր նախքան քեզ պատասխանելը իմ կողմից էլ քեզ մի հարց տամ, ասաց յոյնը: Ո՞ւր ես գնում. արդեօք իմ տիրուհուն ապատելու:

— Այո, ես ուզում եմ Մետիւքի ճանապարհը կտրել:

Օրիորդը արդէն Մետիւքից միանգամայն ազատ է, բայց նա այժմ գտնւում է զօրապետ Լաշէինսկու ճիրաններում: Մենք թէպէտ փախանք, բայց...

— Ի՞նչ ես ասում, զարմացած բացականչեց տաճիկ ասպետը. դուցէ դու ստո՞ւմ ես:

— Ոչ, պարոն, ասաց Նիկոլա Ստրադիօտօն, ու մանրամասնօրէն պատմեց ամեն ինչ. այժմ— վերջացրեց նա— Մետիւքը այնպիսի դրութեան մէջ է, որ հնարաւորութիւն չունի իր գերիների ըմբոստութիւնը զսպելու:

— Իսկ ռրտեղ է օրիորդը:

— Այստեղից ոչ-հեռու.

— Կոմսն էլ նրա հետ է:

— Ոչ, պարոն, անպիտան Լաշէինսկին կոմսին բցեց ջուրը, ես այդ իմ աչքովը տեսայ. ես դեռ նրա վրէժը առնելու եմ:

— Ժամանակը շատ թանգ է, ասաց Մուլէյ-էլ-Կադելը, շուտով առաջնորդիր մեզ օրիորդի մօտ:

— Հրացանների որոտը ընդհատեց նրանց խօսքը:

— Յառաջ, գոռաց Մուլէյ-էլ-Կադելը. դրանք երևի Գարաջիայի զօրքերն են:

Ու ձիուն ուժգին մտրակելով, նա սլացաւ դէպի ընդհարման տեղը. նրան հետևեցին իրա հաւատարիմ զինւորները:

Հրացանի որոտների պատճառը քրիստոնեաներն էին, որոնք չը կամենալով այլևս ֆնալ կղզու վրայ, Մետիւքից թագուն ուզում էին փախչել: Իր կողմից ամեն տեսակ աջակցութիւն ցոյց տուեց զօրապետ Լաշէինսկին, և, կարելի է ասել, նա էր փախուստի ղեկավարը:

Ամեն բան պատրաստ էր արդէն և երբ փախստականները աննկատելի կերպով դուրս եկան բանակից, զօրապետ Լաշէինսկին, դաւաճանելով ընկերներին գոռաց.

— Ի՞ գէն, ի՞ գէն, քրիստոնեաները փախչում են:

— Անիրաւ դաւաճան, ասաց ծերունի Ստարկէն, մենք դեռ կը հանդիպենք միմեանց:

Փախստականները իսկոյն մի խումբ կազմեցին. առաջից գնում էր զօրապետ Տեմպեստան, նրա աջ կողմից՝ հաւատարիմ էլ-Կադուրը, իսկ ձախից՝ սինեօր Պերպինիանօն: Նրանց հետևում էին յոյները, իսկ խմբի թիկունքը պաշտպանում էին մի յոյն նաւաստի ու ծերունի Ստարկէն:

Նրանք աջողութեամբ անցան կիրճը, և դուրս գալով մի մեծ դաշտ, հեռուն մի ինչ-որ գիւղ նկատեցին, որի բնակիչները, ինչպէս երևում էր, փախել էին, որովհետեւ գիւղի տները բարուբանդ փլատակներ էին ներկայացնում:

— Մենք պէտք է շուտով հասնենք այդ գիւղը, ասաց արաբը օրիորդին. այնտեղ մենք հնարաւորութիւն կունենանք պատրաստուելու ու աջող դիմադրութիւն ցոյց տալու:

Նրանց հետամուտ էր լինում Մետիւքի խումբը զօրապետ Լաշինսկու առաջնորդութեամբ:

Նրանք արդէն շատ մօտ էին. բամու հետ լսուում էր և նրանց ձիերի սմբակների տրոփիւնը:

Վերջապէս փախստականները հասան մի ինչ-որ դատարկ տուն: Նա այնքան մեծ էր, որ ամբողջ խումբը ազատ կարողացաւ տեղաւորել:

— Մենք նրանց այնպիսի դիմադրութիւն կը ցոյց տանք, որ իրանց կեանքումը չեն մոռանայ, ասաց միշտ զւարթ ծերունի Ստարկէն:

— Դէհ, իմ սիրելի բարեկամներ, պատրաստուենք պաշտպանութեան, դիմեց խմբին սինեօր Պերպինիանօն: — Դուք, օրիորդ, կանգնեցէ՛ք ծերունի Ստարկէնի, Սիմէօնի և էլ՝ Կադուրի հետ այս լուսամուտի մօտ, իսկ ես մնացեալների հետ կը պաշտպանեմ երկրորդը:

Այսպէս՝ խումբը երկու մասի բաժանւեց:

Տաճիկները արդէն ներս էին խուժել գիւղը. նրանք որոշել էին գրոհ տալով գերի առնել պաշարածներին: Մետիւքը պատրաստ էր իւր բոլոր զինւորներին կորցնել, բան թէ ձեռքից թողնել օրիորդին:

Ինչ պատասխան էր տալու նա Գարաջիային, եթէ օրիորդին գերի չը վերցնէր: Եւ նա հրամայեց գրոհ տալ:

Դուռը, չը դիմանալով տաճիկների հարձակոթներին, ջախջախեց ու վայր ընկաւ:

Բոլորը շտապեցին անցըր պաշտպանելու: Զօրապետ Լաշինսկին, օգտուելով այդ հանգամանքից, արագութեամբ ներս թռաւ ազատ պատուհանից ու մօտենալով օրիորդին, ասաց.

— Դըսուհի, ես եկել եմ ձեզ յիշեցնելու ձեր տւած խօսքը:

— Լաշինսկի, բացականչեց օրիորդը, սուրը բարձրացնելով, ես նրա համար ձեզ խօսք տւի, որ կարողանամ ընկերներիս ազատել:

— Այդ ինձ համար բոլորովին միևնոյն է, դու— ուզես-չուզես՝ իմն ես:

Զօրապետ Տեմպեստայի ու Լաշինսկու միջև մի ուժեղ մենամարտ սկսեց:

Մի երկու րոպէից յետոյ դաւաճանը ստացաւ իր արդար պատիժը.

Նա ընկաւ մեռած:

Օրիորդը մի վայրկեան կանգ առաւ, իսկ Մետիւքը, օգտուելով այդ հանգամանքից, սուրը ձեռին յարձակեց նրա վրայ:

Օրիորդի համար մահը անխուսափելի էր. և նա հրաշքով միայն փրկւեց:

Էլ՝ Կադուրը, որ հետևում էր օրիորդի ափսոսման մի քայլին, նկատելով Մետիւքի մտադրութիւնը, բոլոր ուժով իր սուրը իջեցրեց վերջնիս զլխին, որից նա վիրաւորւած վայր ընկաւ: Իսկ օրիորդը, տեսնելով, որ սինեօր Պերպինիանօն վտանգի մէջ է, հասաւ նրան օգնութեան:

Մետիւքը հաւաքեց իր վերջին ոյժերը, հանեց կողքից կախած ատրճանակը ու...

— Զգոյշ, օրիորդ, գոռաց էլ՝ Կադուրը, և առաջ գալով, իր կրծքովը պաշտպանեց օրիորդին: Գնդակը դիպաւ էլ՝ Կադուրին և այդ ազնիւ ու հաւատարիմ ծառան վիրաւորւած ընկաւ իր սիրելի օրիորդի ոտների տակ:

— Իմ սիրելի, իմ խեղճ էլ՝ Կադուր, ասաց օրիորդը, չը կարողանալով զսպել հոսող արտատասուքը:

— Ես մեռնում եմ... տիրուհի... մնաս բերեալ... երջանիկ եղիր...

— Ոչ, իմ սիրելի էլ՝ Կադուր, դու չես մեռնի, դու ապրելու ևս դեռ, ես բժշկել կը տամ քեզ...

— Ոչ... օրիորդ... ես... մեռնում եմ... իմ տանջանքներս վերջացան... խնդրում եմ... համբուրիր ինձ... վերջին... անգամ...

Բոլոր շրջապատողները երեխայի պէս լաց էին լինում: Այլևս չը կար նա, որի ամբողջ կեանքը լի էր միմիայն մի զգացմունքով ու մի նպատակով— հաւատարմութեամբ ու անձնագոհութեամբ ծառայել իր տիրուհուն:

Կանգնած տաճիկների շարքերում ինչ-որ խլրտում ընկաւ. Մետիւքի զինւորները, թողնելով իրանց զէնքերը փախուստի դիմեցին:

Դրա պատճառը Մուլէյ-էլ՝ Կադուրի երևալն էր: Նրան աջողութեամբ հասցրել էր այդտեղ Նիկոլա Ստրադիօտօն:

Վ Ե Ր Զ

Անցաւ վեց ամիս: Օրիորդը միանգամայն կազդուրւեց այն բոլոր պատահարներից, որ այդ միջոցին անցան նրա գլխով:

Այս դէպքը մեզ համոզեց, որ կինը ոչ մի պարագայում և ոչ մի-բանում յետ չի մնում սղամարդուց: Միայն հարկաւոր է զօրացնել մարմինն ու հոգին:

Նա կազմեց օրիորդներից մի փոքրիկ խմբակ, որը պարապում էր զանազան ֆիզիքական վարժութիւններով:

Զօրապետ Տեմպեստայի օրինակին հետևելով, կանայք երկար տարիներ պարապում էին իրանց մարմինն ու հոգին զարգացնելով. նրանք սովորում էին լողալ, ձի նստել, որս անել, և պարապում էին այլ նմանօրինակ խելացի զբաղմունքներով: Սէր դէպի այդպիսի պարապմունքները հաստատուեց զօրապետ Տեմպեստայի հայրենիքում. Եւ ժամանակակից վեհ ու վերածննւած Իտալիան շատ է պարտական իր բաշ և զործունեայ իտալուհուն:

Մուլէյ-էլ՝ Կադուրը, այդ եռանդուն օրիորդի ազդեցութեան տակ, խօսք տւեց չը տարբերել ջրիստոնեաներին մահմեդականներից:

Արդեօք երկարատև էր լինելու օրիորդի ազդեցութիւնը— այդ միայն Ալլահը գիտէ...

Կեցցէ օրիորդ Տեմպեստան...

թիւն, դաստիարակութիւն տալ. դրա համար ներան ուղարկեց Բոստօն՝ անուանի գիշերօթիկ դըպրոցը:

Հենրիետը այդտեղ աւարտեց դասընթացը և անցաւ Եւրոպա. հաւանօրէն այնտեղ կը մնար էլի մի քանի տարի, եթէ չ'ստանար հօր մահաւան լուրը: Նա դարձաւ տուն, ընդունեց հօր ժառանգութիւնը և կարգի բերեց իրենց տնտեսութիւնը, որ հօր հիւանդութեան միջոցին քայքայման մէջ էր: Տան գործերով զբաղւած նա ժամանակ չունէր իր մանկական խաղերի ընկերուհուն մը տաբերելու:

Տնային գործերը կարգի բերելուց յետոյ, մի անգամ Հենրիետը հրաւէր ստացաւ տեղային բարեգործական ընկերութեան վարչութիւնից՝ մասնակցելու նրա կազմակերպելիք արտասովոր հանդիսին, որից ստացւած օգուտը յատկացւելու էր մանկական ապաստարանի շինութեան:

Հանդիսի ծրագիրը աչքի անցկացնելիս, դերակատարների շարքում նա տեսաւ իր ընկերուհու, Մարիկիտ Դելլա-Յիեզի անունը:

Ուրախացած Հենրիետը նոյն օրը գնաց գըտնելու իր վաղեմի ընկերուհուն: Սակայն Մարիկիտին գտնելը այնքան էլ հեշտ չէր:

Մարիկիտի հայրը տնտեսապէս քայքայւել էր, տարւել էր թղթախաղի մէջ իր վերջին մի կտոր հողը և ի լրումն այդ ամենի՝ ինքնասպանութիւն էր գործել, թողնելով միակ աղջկանը կատարեալ որբ՝ ենթակայ բախտի քմահաճոյքին:

Սրտացաւ հարևանները Մարիկիտին տւել էին կաթոլիկների վանքը. սակայն ինքնասէր աղջիկը չէր կարողացել տանել վանական կարգերը և իր անհնազանդութեան պատճառով հեռացել էր այնտեղից:

Այդ օրւանից նա թափառական կեանք էր վարել, շատ անգամ ապրել էր մօր հեռաւոր ազգականների մօտ, որոնք աղքատ էին և տեղային բարեկիրթ հասարակութեան մէջ հեղինակութիւն չունէին:

Այդ ժամանակաշրջանում Մարիկիտն ինչ ասես որ չէր կատարել. եղել էր մանրավաճառ, վարժուհի, ծառայել էր հեռախօսում և այլն և այլն, բայց ոչ մի տեղ չէր կարողացել երկար մնալ:

Այդ ամենի պատճառը մասամբ նրա գեղեցկութիւնն էր, որ նրան տհաճութիւններ էր պատճառում, բայց գլխաւոր պատճառը Մարիկիտի բնաւորութիւնն էր. նա կը քոտ էր, անսանձ, իշխող, պահանջկոտ և ամեն մի արգելք արհամարհող:

Ահա այս էին այն բոլոր տեղեկութիւնները, որ ստացաւ Հենրիետը իր նախկին ընկերուհու մասին:

Նա իմացաւ և այն, թէ մօտ ժամանակներս Մարիկիտը ստացել է հեռաւոր ազգականից մի փոքր ժառանգութիւն և մօտակայ փոքրիկ բաղաջում խանութ բացել և ծաղկի առևտուր սկսել: Այդ գործը կարող էր յաջող առաջ գնալ,

բայց... բայց Մարիկիտը նշանւել է տեղային փաստաբանի, Ռոմոնայլի հետ, ջերմ սիրում է նշանածին և դրա համար էլ չի հետևում իր գործին:

Խեղճ Մարիկիտ, — մրմնջաց Հենրիետը՝ լսելով այդ նորութիւնները ընկերուհու կեանքի մասին: — Բայց սպասիր, այժմ ես կանցնեմ գործի և յոյս ունեմ, որ ինձ կը յաջողի մի լաւ բան անել քեզ և քո նշանածի համար, եթէ իհարկէ Ռոմոնայլը արժանի է վստահութեան:

Տօնի նախընթաց օրը Հենրիետը գտաւ Մարիկիտին, բայց երկար խօսել չկարողացան. Մարիկիտը ամբողջովին զբաղւած էր տօնի պատրաստութեամբ. նա խաղալու էր պատասխանատու մի դեր, այն է՝ հանդէս էր գալու որպէս Մեծ Օձի քրմուհի և գլխաւոր կաբաւողը հնդկական կրօնական բեմախաղերի-միստերիաների մէջ:

— Ախ, Հենրիետ, — բացականչեց Մարիկիտը, սեղմելով ընկերուհու ձեռքը և նայելով նրան իր սիրուն փայլուն աչքերով, — եթէ իմանայիր, որքան ցաւ ու վիրաւորանք եմ կրել այսքան ժամանակ. փորձութեան դառն բաժակն եմ խմել:

— Այժմ ամեն ինչ կը փոխուի, Մարիկիտ: Ես խօսք եմ տալիս:

— Շնորհակալ եմ, քոյրիկս: Այժմ ինձ թւում է, որ առանց քո օգնութեան էլ վիճակս լաւանալու է: Տօնին սիրում է ինձ: Միայն...

— Միայն ինչ:

— Նա դեռ այնքան երիտասարդ է... և թեթեամիտ: Նա շուտ է գրաււում: Այստեղ ես շատ հակառակորդներ ունեմ, և Տօնին գեղեցիկ է... Մի քանի կանայք տեղային հասարակութիւնից չեն կարողանում տանել, որ ես Ռոմոնայլի կինն եմ դառնալու, որի համար նրանք կարող էին հարուստ հարսնացու գտնել: Բայց ես իմ սիրած մարդուն ոչոքի չեմ տայ: Լաւ է մեռնել քան այդ տեսնել, Հինրիետ: Քեզ կծանօթացնեմ իմ Տօնիի հետ, ինքդ կը տեսնես, թէ նա ինչ մարդ է: Բայց առայժմ ցտեսութիւն, ցտեսութիւն: Մի բարկանար ինձ վրայ, որ չեմ կարողանում այսօր քեզ հետ անցկացնել. ինքդ տեսնում ես, թէ որքան զբաղւած եմ այս անտեղի տօնով: Հա, տեսնել ես «Մեծ Քրմուհու» իմ զգեստը. ո՛չ, այս ըրպէիս քեզ ցոյց տամ. բայց ո՛չ, աւելի լաւ է, եթէ ինձ բեմի վրայ տեսնես այդ շորերով:

Ընկերուհիները բաժանւեցին՝ չկարողանալով երկար խօսել, յիշել անցեալ կեանքը, մանկութեան այն օրերը, երբ սկսեց նրանց մանկական անկեղծ բարեկամութիւնը:

Հանդէսը մեծ յաջողութիւն ունեցաւ: Առանձնապէս «Ոսկէ օձի» միստիքական կաբաւումը, որ կատարեց Մարիկիտը քրմուհու ըզգեստով, մեծ տպաւորութիւն թողեց. նրան մի քանի անգամ դուրս կանչեցին բուռն ծափահարութիւններով, շատ ծաղկեփնջեր նւիրեցին և ինչ որ ընծայ մատուցին:

Շորերը փոխելով Մարիկիտը դուրս եկաւ հասարակութեան մէջ և գտաւ ընկերուհուն:

— Դէհ, ասա տեսնեմ, ես դժուր եկայ քեզ, Հենրիէտ, — հարցրեց ընկերուհին:

— Սքանչելի էր, — պատասխանեց Հենրիէտը: Շնորհաւորում եմ, մեծ յաջողութիւն ունեցար:

— Իսկ... իսկ Տօնի Ռոմուալդը, իմ նշանածը քեզ դժուր եկաւ:

— Ձէ՛ որ նրա հետ ինձ դեռ չես ծանօթացրել:

— Ամբողջ երեկոն նրա հետ ես եղել:

— Ի՞նչ ես խօսում, Մարիկիտ: Ես քո նշանածին չեմ ճանաչում, նրա մասին գաղափար անգամ չունեմ:

— Դժու... դու սո՛ւտ ես խօսում, — տաքացաւ Մարիկիտը:

Նրա աչքերը փայլում էին չարութեամբ:

— Ձգո՛յ՛ կաց, Հենրիէտ: Եթէ համարձակուես...

— Դու... դու գժւե՞լ ես, — վեհօրէն պատասխանեց Հենրիէտը, որ այդքան անսպասելի վերաւորանք կրեց: — Ես քեզ ասում եմ, որ գաղափար անգամ չունեմ քո նշանածի մասին, երբէք նրան չեմ տեսել:

— Խաբո՛ւմ ես, խաբո՛ւմ: Ումի՞ց ստացար այդ ծաղկեփունջը:

— Ճշմարիտն ասած, ես կարող էի ասել, թէ պարտաւոր չեմ քեզ հաշիւ տալու, բայց խղճում եմ քեզ, Մարիկիտ, և կասեմ. այդ ծա-

ղիկները ինձ տւեց իմ հին ծանօթը, որին ես այստեղ, հանդիսում, պատահաբար հանդիպեցի:

— Նրա անունը, Հենրիէտ:

— Պօղոս Ռանսոմ:

— Օ՛, Աստուած իմ, — հեկեկաց Մարիկիտը. —

Ձէ՛ որ Պօղոս Ռանսոմը և Տօնի Ռոմուալդը միևնոյն մարդն է: Հօր կողմից նա կոչւում է Պօղոս Ռանսոմ, իսկ քեռու կողմից, որը նրան որոշ կարողութիւն է թողել իր ազգանունն ընդունելու պայմանով՝ Անտօն կամ Տօնի Ռոմուալդ: Եւ ամբողջ երեկոն իրար հետ էիք ման գալիս, և նա տւեց այս ծաղկեփունջը քեզ, որ առել էր իր նշանածից, ինձնից: Դու կախարդել ես նրան, Հենրիէտ: Ո՛չ, ո՛չ. ես նրան կենդանի չեմ տայ քեզ: Նա իմն է: Մի՛ ծածկիլ, որ նա քեզ սէր է խոստացել:

Հենրիէտը քիչ շփոթւեց:

Յիրաւի Հենրիէտի հին ծանօթը, որ միաժամանակ երկու անուն էր կրում, հանդիպելով նրան այդ չարաբախտ երեկոյին՝ մի քիչ տարւել էր նրանով, և նրա մի քանի արտայայտութիւնները պարի ժամանակ կարելի էր սիրոյ բացատրութիւն համարել:

Երիտասարդի այդ բացատրութիւններին Հենրիէտը առանձին ուշադրութիւն չէր դարձրել, բայց այժմ չէր կարող չխոստովանել, որ Ռանսոմ-Ռոմուալդի սիրաշահութիւնները դուր էին գալիս իրան, և որ հասարակ ծանօթութիւնը կարող էր մտերմականի փոխւել:

Իսկ Մարիկիտը, որին տիրել էր կոյր խանդի գնը, կորցրել էր ինքնագապութիւնը և ուղղակի գոռում էր չարութիւնից կապտած.

— Դո՛ւ, ստո՛ր արարած, դո՛ւ, նենգաւոր օձ: Ես քեզ կ'սպանեմ:

Աղջկայ աղաղակը իր վրայ հրաւիրեց ամենքի ուշադրութիւնը: Հասակաւոր կանանցից մի քանիսը միջամտեցին, և Մարիկիտին հեռացրին:

Ծանր վիրաւորւած՝ Հենրիէտը նոյնպէս թողեց հանդէսը և իսկոյն դնաց իր կալածքը:

Հետեւեալ օրը առաւօտեան Մարիկիտը ուղարկեց Հենրիէտին մի կծու նամակ՝ ի յանդիմանութիւններով, ակնարկներով ու սպառնալիքներով:

Նամակը վերջանում էր այսպէս. «Եթէ դու վախկոտ չես, եթէ ունես ինքնասիրութեան մի կաթիլ, կըգաս վերջնականապէս բացատրելու ինձ հետ: Կէս օրին սպասում եմ քեզ «վանքի հին աւագանի» ափին: Յիշիր, ես ատում եմ քեզ: Հետո՞ վերցրու որևէ զէնք. ի հարկէ, եթէ չես մոռացել զէնք բանացնելը և չես վախում հանդիպել երես առ երես այն թշուառ աղջկան, որից ուզում ես խել նրա միակ հարստութիւնը— բախտը և պատիւը»:

Կատարեալ խելագարւել է, — ասաց ինքն իրեն գրգռւած Հենրիէտը՝ վերջացնելով վաղեմի ընկերուհու նամակի ընթերցումը: Ի՞նչ է ուզում նա ինձանից. կարծես մենամարտի է հրաւիրում ինձ:

Բայց եթէ տեսակցութեան չ'գնամ անտառը, շարունակեց ինքն իրեն խօսել Հենրիէտը. այդ գիժը ընդունակ է ամեն բանի, նոյն իսկ սպանութեան: Եւ ես չեմ կարող դիմել ոստիկանութեան՝ պաշտպանւելու այդ... խելագարից և միևնոյն ժամանակ անբախտից:

Երկար չըմտածեց Հենրիէտը: Նա իսկոյն մի երկտող գրութեամբ պատասխանեց և ճամբեց նոյն գրաբերի հետ:

«Լաւ, մենք կը հանդիպենք իրար հին աւագանի մօտ կէս օրին: Հենրիէտ Գէյ»:

Կէս օրից քիչ առաջ Հենրիէտն իր կառքով մենակ ուղևորւեց անտառ: Հասնելով անտառ՝ նա ձին կապեց ծառից, ինքը ոտքով դիմեց դէպի աւագանի, անտառի խորքը. նա մեծ դժուարութեամբ էր գնում մացառուտների միջով:

Չորս կողմը կատարեալ լռութիւն էր տիրում. այդտեղ միայն տօն օրերն էր հասարակութիւն գալիս զբօսնելու. այդ օրը հասարակ օր էր և շնչաւոր արարած չէր երևում:

Ծառերից մէկի վրայից մի գորշ թռչուն թռաւ. ծանր թափահարելով թևերը, նա անցաւ լճի ցեխոտ ջրերի վրայով, կարծես սուեր լինէր, մահաւան ուրուական:

Հենրիէտը ահամայ ցնցւեց և նայեց չորս կողմը: Նրան թւաց, թէ մէկը գալիս է իրա յետևից:

— Ո՞վ է այդ, — հարցրեց Հենրիէտը:

Փոքրիկ ճագարը՝ խրտնած մարդկային

ձայնից՝ դուրս թռաւ թփի տակից և փախուստ տւաւ:

Հենրիետը ակամայ ծիծաղեց. բայց տարօրինակ և տխուր հնչեց այդ ակամայ ծիծաղը...

«Մարիկիտը խաբէց ինձ,—մտածեց Հենրիետը, նայելով ժամացոյցին.—մէկից անց է քառորդ, իսկ նա չկայ ու չկայ:

«Գուցէ... գուցէ թաք է կացել, դարան է մտել մի ծառի ետեւում, որ յանկարծակի հարւած հասցնէ:

«Ո՛չ, ոչ. այդ անկարելի է: Ես զրպարտում եմ Մարիկիտին: Նա կրքոտ է, նա դիւրաբորբոր է, բայց հոգով շատ բարի է: Հաւատացած եմ, որ մենք կը հաշտուենք: Վերջապէս նա պէտք է հասկանայ, որ ես դիտաւորութիւն չունեմ նրանից խլելու այդ երիտասարդին, դէպի որը ես բոլորովին անտարբեր եմ:

«Թող ամուսնանան, բախտաւորութիւն փընտրեն, եթէ երկրիս վրայ կայ բախտաւորութիւն: Յամենայն դէպս ես չեմ խանգարի նրանց»:

Այդ վայրկեանին մի սուր ձայն հասաւ Հենրիետի ականջին.

—Օգնեցէ՛ք,—պարզ լսում էր նա:—Օգնեցէ՛ք:

—Աստուած իմ, աղաղակողը Մարիկիտն է,—բացականչեց Հենրիետը:—Երևի մի անբախտութիւն է պատահել նրան:

—Օգնութեան հասէք, ազատեցէ՛ք,—նորից լսեց աղաչող ձայնը:

Մոռացած սեփական կեանքի վտանգը՝ Հենրիետը կածանով առաջ վազեց դէպի ճահճուտ և տեսաւ ընկերուհուն մինչև գօտին ճահճի մէջ խրած:

Տեսնելով Հենրիետին՝ Մարիկիտը ձեռքերով փակեց աչքերը և հեկեկաց ասելով.

—Կորչում եմ, Հենրիետ:

Այն հարցին՝ թէ Մարիկիտը ինչպէս է ջուրն ընկել և ինչո՞ւ չի կարողանում դուրս գալ՝ նա պատասխանեց, թէ աւագոտ ճահճուտը, ուր նա կանգնած էր, պոկ է եկել և նրան իր հետ վայր գլորել. քանի գնում՝ նա աւելի և աւելի վայր գլորել. քանի գնում՝ նա աւելի և աւելի սուզուում է ջրի մէջ. խնդրեց ընկերուհուն մօտ սուզուում է ջրի մէջ. խնդրեց ընկերուհուն մօտ չգնալ, եթէ ոչ նա էլ նոյն վիճակին կենթարկէր:

Հենրիետը՝ երկիւղից մի վայրկեան քարացած ֆալուց յետոյ՝ ուշքի եկաւ և ոյժ գործ դրեց ընկերուհուն ազատելու: Մինչ այդ ջուրը հասել էր մինչև Մարիկիտի կուրծքը:

Հենրիետը արագ արձակեց գօտին, գօտուց կապեց շալը, շալից՝ գլխի փաթաթանը և այդպիսով հիւսեց բաւական երկար պարան, որի մի ծայրը պահեց ձեռքում, միւս ծայրը ձգեց դէպի ընկերուհին: Ապա ձախ ձեռքով փաթաթեց ծառից, աջ ձեռքով սկսեց ընկերուհուն ջրից դուրս քաշել:

—Ամուր բռնիր. բռնիր պարանը երկու ձեռքով, կանչում էր նա խեղդւողին:—Մի վախիր. ես բաւական ուժեղ եմ, պարանն էլ ամուր է. եթէ դու չըթուլանաս, քեզ շուտով ցամաք կըհանեմ:

Մեծ դժւարութեամբ, հա՛ շունչ առնելով, հա՛ քաշելով վերջապէս Հենրիետին յաջողեց ջրից դուրս հանել ընկերուհուն, որն ուշաթափ էր եղել արդէն:

Այդ պահին վրայ հասաւ մի այլ վտանգ: Որտեղից-որտեղ ջրի տակից դուրս եկաւ մի կոկորդիլոս և յարձակեց աղջիկներին վրայ. նա մի թռիչքով ցատկեց ափ: Հենրիետը իրեն չկորցրեց և հովանոցը ձգեց կենդանու բերանը: Այդ բանը հնարաւորութիւն տւեց Հենրիետին կենդանուն զբաղեցնել, նրա յարձակումը յետաձգել. մինչ այդ նա Մարիկիտին երկու քայլ ևս հեռացրեց ափից և շուտ գալով դաշոյնը խրեց կոկորդիլոսի աչքը:

Կենդանին հարւածի ուժից վեր բարձրացաւ և ընկաւ ջուրը, իր հետ տանելով նաև դաշոյնը:

Հենրիետն արագ դրկեց դեռ ուշագնաց ընկերուհուն և մի կերպ հասցրեց կառքը:

Տուն հասնելուն պէս Հենրիետը իսկոյն կանչեց իր տանու բժշկին, որի օգնութեամբ ուշքի եկաւ Մարիկիտը. բայց բաւական թոյլ էր: Յետոյ սաստիկ ջերմեց, որից յետոյ հիւանդութիւնը բարդացաւ, և նա մտաւ անկողին:

Հենրիետը մօտ երկու ամիս չըհեռացաւ Մարիկիտի անկողնու մօտից. մայրական խնամք ու հոգատարութիւն էր տանում նրա վրայ: Երբ հիւանդութիւնն արդէն անցել էր, մի անգամ Մարիկիտն ասաց նրան.

— Լսիր, Հենրիետ, դու երեք անգամ աղատեցիր ինձ:

— Ի՞նչ անմիտ բան ես ասում:

— Ո՛չ, ո՛չ, դու դուրս քաշեցիր ինձ աւազոտ ճահճից. խլեցիր ինձ կոկորդիլոսի ճիրաններից և վերջապէս աղատեցիր հիւանդութիւնից: Մի առարկիր. բժիշկն ասում է, որ իմ կեանքով պարտական եմ քո անձնւէր հոգատարութեան:

— Բայց գիտե՞ս, որ աւազանի ափին ես սպասում էի քեզ, դարան էի մտել որ... որ սպանեմ քեզ:

Հենրիետը ուրախ ժպտը շրթունքներին, ձեռքը դրեց նրա բերանին:

— Հարկաւոր չէ, մի ասա այդ, — ասաց նա քնքշաբար: Դու հիւանդ էիր, ահա բոլորը: Հիմա, յոյս ունեմ, կազատես հիւանդութիւնից:

— Բոլոր հիւանդութիւնից, Հենրիետ, — շեշտեց Մարիկիտը, ապա աւելացրեց.

— Տար ինձ քեզ հետ, Հենրիետ: Չեմ ուզում մնալ այստեղ, ուր ամեն ինչ յիշեցնում է անցեալը. հեռացրու ինձ այստեղից:

— Իսկ նշանա՞ծդ. քո անուշ երազներն ու անուրջները բախտաւորութեան մասին:

— Ոչինչ չեմ ուզում լսել այդ մարդու մասին, որ զոնէ մի անգամ չեկաւ այցելելու ինձ, իմանալու իմ առողջութեան մասին: Ոչ, Հենրիետ. նրա հետ ամեն ինչ վերջացած է:

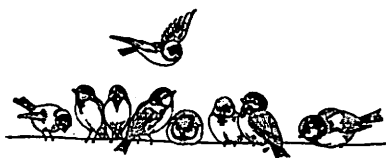
— Լաւ, պատասխանեց Հենրիետը: — Մօտ օրերս ես գնում եմ Եւրոպա և եթէ դու կրկանես...

—Թէկուզ աշխարհի միւս ծայրը,— կրքոտ
պատասխանեց Մարիկիտը:

Երկու շաբաթ անց ընկերուհիները թողին
Ֆլորիդան՝ այլևս այնտեղ չըվերադառնալու նպա-
տակով:

Նրանք սկսեցին նոր կեանք: Մարիկիտը իր
ընկերուհու դրդմամբ սկսեց պատրաստել հա-
մալսարան մտնելու: Հենրիետը խոստացաւ նրան
անհրաժեշտ միջոցները հայթայթել. իսկ ինքը
սկսեց բժշկութիւնն ուսումնասիրել նոյն համալ-
սարանում:

Այժմ նրանք երկուսն էլ Սորբոնի համալ-
սարանում սովորում են և մեծ յարգանք են
վայելում ուսուցչապետների կողմից:

Հ Ե Ր Ո Ս

(Նեպիլից)

Աւազակներից մէկի հրացանը
ձեռքից յանկարծ վայր ընկաւ, և
նա ծռնկ չոքեց:

Հայր Մարտենը, Լանդրայում փոքր աւանի
եկեղեցու վանահայրը, թեթև նախաճաշեց և
դուրս եկաւ պարտէզ:

Նա միջահասակ ծերունի էր: Իր բազմա-
թիւ հօտի ցաւերն ու հոգսերը խոր կնճիռներ
էին գծել նրա բարի, յոգնած աչքերի շուրջը:
Վերջին ժամանակներս աւելի ծանր օրեր էր
ապրում հայր Մարտենը:

Ամբողջ հարաւ-արեւելեան Լուիզիան դողում
էր աւազակների սարսափից: Աւազակային խմբի
առաջնորդը մի յանդուգն յելուզակ էր, որին
իրաւամբ «Վայրենի» անունն էին տալիս, որով-
հետև նա ոչ օրէնք էր ճանաչում, ոչ ճշմար-
տութիւն և ոչ խիղճ:

Ագարակատէրերը աւազակների դէմ պաշտ-
պանելու համար կազմել էին «Փրկութեան
մասնաժողով» անունով մի խումբ, որը բաւա-

Վան յաջող գործում էր և պաշտպանում ամբողջ շրջանը:

Մինչ հայր Մարտենը՝ ընկած խոր մտածմունքի մէջ՝ նստած էր պարտէզում, պարտիզի դուռը բացւեց և ներս մտաւ դեռատի, վայելջակազմ մի աղջիկ: Երկար արտասուելուց աղջկայ գեղեցիկ դէմքը ուռել էր. արտասուքը հոսում էր արևառ այտերից: Նա մօտեցաւ քահանային և չորեք նրա առաջ:

— Ազատեցէք նրան, տէր հայր, ազատեցէք, աղաչում էր աղջիկը շփոթւած ու սարսափած:

Հայր՝ Մարտենը ծանր հոգոց հանեց և՝ ձեռքը դնելով աղջկայ գլխին՝ սիրալիւր հարց տուեց.

— Ի՞նչ է քո անունը:

— Մարիամ:

— Դու իմ ծխականներից ես:

— Այո:

— Դէհ, պատմիր տեսնեմ, ինչ է քո ցաւը:

— Այսօր առաւօտեան աւազակները փախցրին իմ նշանածին, Պիեռ-Կամօին: Մտածեցէք, տէր հայր, չէ՞ որ այսօր մեր հարսանիքն էր լինելու: Երկու տարի շարունակ փող էինք հաւաքում, որ պսակէինք և հեռանայինք այս դաժան երկրից և ահա...

Մարիամն այլևս չէր կարողանում խօսել. հեծկլտոցը խեղդում էր նրան:

Խորը խոցւեց հայր Մարտենի սիրտը:

— Քո նշանածը «Փրկութեան մասնաժողով»

վի՞ն անդամ էր, հարցրեց նա անմխիթար հեկեկող աղջկան:

— Այո, տէր հայր: Չէ՞ որ ագնիւ մարդը չի կարող ձեռքերը ծալած նստել, երբ կողոպտում և սպանում են իր մերձակորներին: Պիեռին գերի բռնեցին, երբ նա օգնում էր հարևաններին պաշտպանելու աւազակներից, հպարտութեամբ ասաց աղջիկը, վայրկենաչափ մոռացած իր ցաւը:

— Գուցէ Վայրենին կըխնայէ նրա կեանքը, փորձեց յուսադրել աղջկան հայր Մարտենը:

— Ո՛չ, ո՛չ, բացականչեց աղջիկը: «Փրկութեան յանձնաժողովի» ղեկավարը հենց նորերս գերի է վերցրել աւազակներից մէկին և երդւել է կախել նրան, նախօրօք քննութեան ենթարկելու: Հասկանալի է, որ Վայրենին էլ նոյն կերպ կը վարւի Պիեռի հետ, որ իր ընկերոջ վրէժը լուծէ:

— Այո, այո, համաձայնեց քահանան. այդ դէպքում մենք ոչինչ չենք կարող անել. մնում է միայն յոյս դնել Աստուծոյ վրայ:

Աղջիկը վախեցած հայեց նրա լայն բաց արած, զարմանք արտայայտող աչքերին:

— Մի՞թէ հայր Մարտենը, որի մասին ես այնքան շատ բան եմ լսել, այս դժւար ըուպէին մեզ օգնութեան չի հասնի: Եւ մի՞թէ Աստուած թոյլ կտայ, որ այդ տեսակ եղեոն կատարւի, — ասաց աղջիկը և, քիչ լուելուց յետոյ, ցասկոտ աւելաւորեց.

— Ձեզ համար հեշտ է այդպէս խօսել, ո՛-

րովհետեւ դուք ծերացել էք և մոռացել, թէ ինչ է երիտասարդութիւնն ու բախտաւորութիւնը:

— Բաւական է, զաւակս, ընդհատեց նրան քահանան:

— Դու ճիշտ ես ասում, ես պարտաւոր եմ աշխատել վերադարձնել քո բախտաւորութիւնը: Ներքի ծերունուն, որ հոգում է իր կեանքի վերջին օրերի մասին, որոնք նոյնքան զին ունին, որքան չորացած մի տերև: Դու պատրաստել ես ամեն ինչ ճանապարհ ընկնելու համար:

— Այո, տէր հայր:

— Շատ լաւ, այժմ գնա մօրդ մօտ և սպասիր, հրամայեց հայր Մարտենը քիչ մտածելուց յետոյ: Եթէ ինձ յաջողւի մի բան անել, քո նշանածը գիշերը կըվերադառնայ քեզ մօտ և դուք իսկոյն հեռացէ՛ք այնտեղ, ուր որոշել էիք գնալ: Դանդաղել հարկաւոր չէ. և ոչ ոքի մի ասէ՛ք թէ ես ուր գնացի, լսում ես, Մարիամ, ոչ մի խօսք:

Աղջիկը ուրախագէ՛մ ոտքի ելաւ և սրտագին շնորհակալութիւն յայտնեց քահանային:

Հայր Մարտենը ժպտաց և մի վերջին հայեացք ձգեց իր պարտիզին, կարծես ընդմիշտ բաժանւելիս լինէր մի հին, փորձած բարեկամից:

— Աղօթիր ծերունուն համար, զաւակս, ասաց նա բաժանւելով Մարիամից. մենք բոլորս հաւասար տարածութեան վրայ ենք գտնւում Աստծուց: Ես լաւ եմ ճանաչում Պիեռին. հարկաւոր է ազատել նրան. նա լաւ մարդ է և թըշուառների ու անբախտների ճշմարիտ բարեկամը:

II

Արեւ մայր էր մտնում, քրք հայր Մարտենը քաշեց ձիու սանձը և կանգ առաւ մեծ անանցանելի ճահճի ափին, որի կողու վրայ ապրում էին աւազակները: Նա անձամբ ճանաչում էր աւազակների պետին. նրանց մէջ կային կաթողիկներ, և հայր Մարտենին շատ անգամ էին հրաւիրել հողին յանձնելու աւազակախմբի անդամներից նրանց, որոնց մեղաւոր հոգիները փոխադրւում էին միւս աշխարհը, ուր ոչ տխրութիւն կայ և ոչ հոգս:

Տեսնելով մօտեցող ձիաւորին՝ թփերի տակից դուրս եկաւ մէկը և ձայն տւեց հայր Մարտենին:

Հայր Մարտենը պատասխանեց, թէ ուզում է խօսել աւազակապետի հետ: Աւազակը նախ կապեց տէր հօր աչքերը, ապա առաջնորդեց նրան դէպի իրենց բնակավայրը:

Տէր հայրը շատ անգամ էր կապած աչքերով կատարել այդ ճանապարհորդութիւնը և գիտէր, որ եթէ քիչ շեղւի կածանից, կըթաղւի ճահճում: Որքա համար նա ճանգիտ շունչ քաշեց միայն այն ժամանակ, երբ վերջապէս լսեց աւազակապետի ձայնը:

— Բարով էք եկել, տէր հայր. ուղախաւս Ձեզ տեսնելու:

Հայր Մարտենը արձակեց աչքերից կապը և

իր առաջ կանգնած տեսաւ գեղեցկադէմ ու մարմնեղ մի մարդ, որը այն տեսակ զինւորի տպաւորութիւն էր թողնում, որ ամեն ըսպէս պատրաստ է կռւել ու մեռնել:

Վայրենին տարօրինակ մարդ էր: Նա հակադրութիւնների մի խառնուածք էր ներկայացնում. սասպետօրէն սիրալիր էր դէպի իրեն դուր եկած մարդիկը և անագորոյն՝ իր թշնամիներին հետ:

Հայր Մարտենը ժամանակ չ'կորցրեց, իսկոյն գործի անցաւ:

— Ես եկել եմ ձեզանից ողորմութիւն հայցելու: Այսօր առաւօտեան դուք գերի էք վերցրել Պիեռ Կամօին...

— Ես գնդակահարելու եմ նրան, երբ Մուտօնում կախեն իմ խմբի անդամին, սառն կերպով ընդհատեց քահանային Վայրենին: Ես շատ գոհ եմ, որ «Փրկութեան յանձնաժողովի» հարւածին պատասխանում եմ նման հարւածով: Կամօի համար ձեր խնդրելը զուր է:

— Ես չեմ խնդրում ներել նրան, վրաբերեց քահանան. արձակեցէք միայն մի քանի ժամով իր մօրը տեսնելու:

— Ո՞վ կերաշխաւորէ ինձ, թէ գերին կրկերադառնայ, հարցրեց Վայրենին: Թէև Ձեզ հաւատում եմ, տէր հայր, բայց Կամօին չեմ կարող վստահիլ:

Ծերունի հոգևոր հովիւը աւազակի այդ խօսքերին խրոխտ տոնով պատասխանեց.

— Ես ինքս կըմնամ ձեզ մօտ Կամօի փոխարէն. թող իմ կեսնքը զրաւ լինի ձեզ:

Տիրեց երկար լռութիւն: Աւազակը հիացմունքով ու զարմանքով նայեց քահանային և խոր մտածմունքի մէջ ընկաւ: Շուտով խորամանկ միտքը փայլ տւեց դէմքին:

— Լաւ, համաձայն եմ, այս վայրկենից Կամօն ազատ է, կարող է անել ինչ ուզում է, իսկ դուք կըմնաք մեզ մօտ գերի: Միայն իմացէք, որ եթէ վաղը ժամը տասին Կամօն չըվերադառնայ, և իմ մարդուն կախեն, ես կըգնդակահարեմ ձեզ. թէև դուք քահանայ էք, բայց արինը պէտք է արիւնով փոխարինել: Նախքան ինչն էլ արեւելքի փոխարինել: Նախքան համաձայնութիւն տալը՝ մտածեցէք, տէր հայր:

— Ոչ թէ ես, այլ դուք պէտք է համաձայնէք. չէ՞ որ առաջարկութիւնը ես եմ արել, — զիմեց աւազակին հայր Մարտենը: Շտապեցէք արձակել Կամօին, առանց այն էլ ժամանակը կարճ է:

III

Առաւօտեան ժամի արդէն տառն էր, երբ հայր Մարտենը զարթնեց այն վրանում, որը յատկացրել էին նրան քնելու: Հենց նոր էր վեր կացել անկողնից, երբ ներս մտաւ Վայրենին: Աւազակը ըստ երեոյթին յուզւած էր, և նրա աչքերը փայլում էին անհանգստութեամբ:

— Ինչո՞ւ այդպէս վարեցիր, յանդիմանող շեշտով զիմեց նա քահանային:

Հայր Մարտենը տեսաւ, որ այլևս չարժէ ծածկել ճշմարտութիւնը, ամեն ինչ պատմեց նրան:

— Իմ պարտականութիւնն էր սղատել Կամօին նրա նշանածի համար՝ թէկուզ կեանքիս գնով: Միևնոյն չէ, ես երկար հօ չեմ ապրելու:

— Ուրեմն իմ գերին ոչ մի դէպքում չի վերադառնայ, հարրեց աւազակը:

Հայր Մարտենը գլխի շարժումով դրական պատասխան տւեց:

Վայրենին հանեց ոսկէ ժամացոյցը, որ մի ժամանակ պատկանում էր Մուղոնի տանուտէրին, և կրճտացրեց ատամները:

— Ինչ որ էլ լինի, ես պէտք է իմ դառն պարտքը կատարեմ, մըթմըթաց նա: Ես նախագագացի, որ դուք եկաք Կամօին իմ ճանկից ապատելու և ինչ-որ պայմաններ ապսպրեցիր «Փըրկութեան յանձնաժողովին», սակայն յանձնաժողովը դանդաղում է: Մինչև ժամի տասը մնում է միայն քսան ըոպէ: Գնանք:

Անտրտունջ ու կատարեալ հանգիստ սրտով քահանան հետևեց աւազակին դէպի մօտակայ բլուրը, ուր հաւաքւել էին բոլոր աւազակները: Նրանցից մի քանիսը առանձին էին կանգնած՝ հրացանները ձեռքերին պատրաստ բռնած: Հայր Մարտենը գիտէր, թէ ինչ էր պահանջւում իրենից. նա առաջ անցաւ և մէջքը դէմ տւեց մեկուսի կանգնած չորացած ծառի բնին:

— Ես պատրաստ եմ, հանդարտօրէն ասաց

նա:— Ներում եմ ձեր մեղքը, որի պատճառը ես եմ: Կատարեցէք այն, ինչ ձեր պարտքն էք համարում:

— Կապեցէք ձեր աչքերը, հայր սուրբ, առաջարկեց Վայրենին, որի դէմքից պարզ երևում էր, որ նա հոգեպէս տանջւում էր:

— Ոչ, գլուխը բացասօրէն շարժեց հայր Մարտենը: Ամբողջ կեանքումս աշխատել եմ տեսնել Աստծուն: Միթէ այժմ, երբ հանդիպելու եմ Նրան, պէտք է կապեմ աչքերս:

Վայրենին ժամացոյցը ձեռքին մի կողմ քաշւեց և հրամայեց աւազակներին նշան բռնել: Քրտինքի խոշոր կաթիլները նստել էին նրա ճակատին: Աւազակներից մէկի ձեռքից հրացանը յանկարծ վայր ընկաւ, ինքն էլ «Աստուած իմ» աղաղակելով գետին փուկեց:

— Նշան դրէք, խուպոտ ձայնով հրամայեց Վայրենին:

Բայց աւազակները դանդաղում էին հրացանները բարձրացնել, իսկ միւսները, որ շրջապատել էին նրանց, սկսեցին տրտնջալ և յուզւել: Հայր Մարտենը հանգիստ սպասում էր վերջին ռոպէին: Վայրենին ձեռքը բարձրացրեց համադարկի նշան տալու, այդ վայրկեանին անտառում երկու անգամ հրացան արձակեցին: Աւազակի մռայլ դէմքը բոցավառւեց բաղքը ժպիտով:

— Թողէք, մենք յաղթեցինք: Փառք Աստուծոյ: Դուք ազատ էք, տէր հայր: Չէք կարող երևակայել, թէ սրբան տանջւեցի այս կէս ժամ:

ւայ մէջ, երբ մտածում էի, թէ «Փրկութեան յանձնաժողովը» ղեկավարը չի պատասխանի իմ առաջարկութեանը:

— Ձեմ հասկանում ձեր ասածը, տարակուսանքով ասաց հայր Մարտենը:

— Այս բոլորիս կը հասկանաք, ժպտաց վայրենին: Ձեր «Փրկութեան յանձնաժողովը» գերել է իմ աջ ձեռքը, իմ օգնականներից լաւագոյնին, մեր խմբի «Գայլ» անունը կրող անդամին: «Գայլը» կամօր պէս տասը մարդ արժէ. ես յուսահատւած էի և չգիտէի, թէ ինչպէս ազատեմ ընկերոջս: Բարեբախտաբար դուք ընկաք իմ ձեռքը, և իմ յոյսը արդարացաւ, թէ «Փրկութեան յանձնաժողովը» ամեն բան կանէ ձեզ ազատելու. ես պայման էի դրել տեղեկութիւն տալ ինձ մինչև ժամի տասը երկու անգամ հրացան արձակելով, եթէ նրանք համաձայն կըլինին գերիները փոխել: Այժմ լսեցի՞ք հրացանի ձայնը. այդ մեր նշանն էր: Դուք, տէր հայր, ազատ էք, որովհետեւ ես հաւատացած եմ, որ «Փրկութեան յանձնաժողովը» կը պահէ իր խօսքը և «Գայլը» շուտով այստեղ կը լինի:

— Փառք Աստուծոյ, երկու հոգի ազատւած են, ասաց քահանան՝ ազատ շունչ քաշելով:

— Թոյլ տւէր մեր հիացմունքը արտայայտելու ձեր քաջութեան առթիւ: Շատ քիչ անձնաւորութիւնների առաջ եմ ես խոնարհել իմ գլուխը, ինչպէս այժմ ձեր առաջ, ասաց աւագակ ասպետը խոր գլուխ տալով քահանային,

որը բլուրից ցած էր իջնում դէպի իր համար պատրաստւած ձին:

«Ի՞նչ դրութիւն կըստեղծւէր, Աստուած իմ, եթէ «Փրկութեան յանձնաժողովը» յամառէր պատասխան տալու», — մտածում էր աւագակապետը քահանայի հեռանալուց յետոյ: — «Իմ ստորագրեալները կարող էին չը հնազանդւել և չը կրակել. դրանով վերջ կը տրւէր իմ գերիշխանութեանը»:

Իսկ հայր Մարտենը նոյն պահին շտապում էր դէպի իր հօտը, նրա հետ բաժանելու և՛ ցաւ, և՛ ուրախութիւն:

ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0306986

8199

85

U-13